

Πολιτικών και Δομικών Έργων της Σχολής Τεχνολογικών Εφαρμογών του Τ.Ε.Ι. Πειραιά

Βελέντζα Κατερίνα (29874)
Κατσαμάκα Αγγελική (30059)

Επιβλ. Καθηγήτρια : κ. Βλάχου Αλεξάνδρα

Θέμα :

Τα Προσφυγικά Σπίτια της Νέας Ιωνίας και η Μετεξέλιξή τους.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σε αυτό το θέμα της πτυχιακής ασχοληθήκαμε με τα προσφυγικά σπίτια της Ν. Ιωνίας και την εξέλιξή τους.

Στο πρώτο κεφάλαιο υπάρχει μία ιστορική αναδρομή σχετικά με το προσφυγικό ζήτημα. Το πώς αντιμετώπισε το κράτος τους πρόσφυγες σε συνδυασμό με τις ευνοϊκές μεταρρυθμίσεις του ΟΗΕ.

Στο δεύτερο κεφάλαιο περιγράφουμε τα ρεύματα των προσφύγων και πως αντιμετωπίστηκαν από τις εκάστοτε κυβερνήσεις, από το 1800 έως και σήμερα.

Στο τρίτο κεφάλαιο αναφερόμαστε στα κριτήρια τα οποία οδήγησαν τις κυβερνήσεις στο που θα εγκαταστήσουν τις προσφυγικές συνοικίες, την πολεοδομική τους οργάνωση, τους τύπους των κατοικιών καθώς και την προστασία τους (εδώ παραθέτουμε φωτογραφίες και χάρτες).

Στο τέταρτο κεφάλαιο περιγράφουμε την εξέλιξη της πόλης από το 1922, που πρωτοκατοικήθηκε από τους πρόσφυγες έως και σήμερα, που πλέον χαρακτηρίζεται ένα μεγάλο εμπορικό κέντρο.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ..... **- 2 -**

ΤΟ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ..... **- 3 -**

1.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ..... **- 3 -**

1.2 Η ΠΡΟΝΟΙΑΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ **- 4 -**

1.3 Η ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ..... **- 6 -**

1.4 Η ΣΥΜΒΑΣΗ ΤΟΥ ΟΗΕ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ..... **- 11 -**

1.5.1 ΝΟΜΙΜΗ ΕΙΣΟΔΟΣ ..... **- 13 -**

1.5.2 ΠΑΡΑΝΟΜΗ ΕΙΣΟΔΟΣ..... **- 14 -**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ..... **- 15 -**

2.1 ΤΟ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ (1828-1831) ..... **- 15 -**

2.1.1 ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΚΑΙ Η Δ ' ΕΘΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ..**- 17 -**

2.2 Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΜΟΝΑΡΧΙΑΣ ΤΟΥ ΟΘΩΝΑ (1833-1862)..... **- 19 -**

2.3 ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΚΑΙ ΑΛΥΤΡΩΤΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΤΟ 19ο ΑΙΩΝΑ .**- 20 -**

2.4 ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 20ό ΑΙΩΝΑ..... **- 23 -**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ..... **- 25 -**

Η ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΤΟΥ '22 ΣΤΟ ΛΕΚΑΝΟΠΕΔΙΟ ΑΘΗΝΩΝ. Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΩΝ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ. ..... **- 25 -**

3.1 ΟΙ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΕΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ..... **- 25 -**

3.2 ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ..... **- 28 -**

3.3 ΤΥΠΟΙ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ..... **- 33 -**

3.4 ΜΕΘΟΔΟΙ ΚΑΙ ΥΛΙΚΑ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ ..... **- 35 -**

3.5 ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ, ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ..... **- 35 -**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4..... **- 38 -**

ΡΥΜΟΤΟΜΙΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΙΩΝΙΑΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥΣ..... **- 38 -**

4.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1922-1940. ..... **- 38 -**

4.2 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1941-1960. ..... **- 43 -**

4.2.1 ΔΟΜΗΜΕΝΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ**.....- 43 -**
4.3 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ :1961-1975.Η ΜΕΤΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΙΩΝΙΑΣ.**- 47 -**
4.3.1 ΔΟΜΗΜΕΝΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ.**- 48 -**
4.4 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ .1976-2007**.....- 51 -**
4.5 ΤΟ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟ ΤΟΠΙΟ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΕΠΟΧΗΣ**.....- 52 -**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΤΟ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ

1.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Το προσφυγικό ζήτημα στη σύγχρονη ελληνική ιστοριογραφία ταυτίζεται σε μεγάλο βαθμό (αν όχι αποκλειστικά) με την εγκατάσταση των μικρασιατικών προσφύγων μετά την καταστροφή του 1922. Ωστόσο, η ιστορική εξέλιξη του ελληνικού εθνικού κράτους από την Επανάσταση μέχρι την επίτευξη εθνικής ολοκλήρωσης περιείχε αναγκαστικά κύματα προσφύγων, λόγω της διαφοροποίησης των συνόρων και των ρευστών συνθηκών στη Βαλκανική μέχρι και το 1923 (Συνθήκη της Λωζάνης). Θα μπορούσαμε σχηματικά να ορίσουμε ως πρώτο κύμα προσφύγων του 20ου αιώνα, το κύμα των κατοίκων της Ανατολικής Ρωμυλίας του 1906. Το κύμα αυτό συμπληρώνεται από απελαθέντες Έλληνες της Ρουμανίας («κουτσοβλαχικό ζήτημα»), και Έλληνες από τη Βουλγαρία, τη Δυτική Θράκη, την Ανατολική Μακεδονία (κυριαρχία Βουλγαρίας) και από τις περιφέρειες Μοναστηρίου, Γευγελής και Δοϊράνης (κυριαρχία Σερβίας). Αναλυτικότερα, οι επιδιώξεις του τουρκικού εθνικισμού μετά τις ήττες του 1911 (ιταλοτουρκικός πόλεμος) και των Βαλκανικών πολέμων (1912-1913) στράφηκαν πρώτιστα εναντίον των «εσωτερικών» εχθρών, δηλαδή των μειονοτήτων.

Η μετακίνηση μουσουλμάνων από τη Σερβία, τη Βουλγαρία και την Ελλάδα μετά το 1914 προς τα οθωμανικά εδάφη αποτέλεσε το πρόσχημα για το σχεδιασμό και την υλοποίηση πολιτικών απομάκρυνσης των Ελλήνων από τη δυτική Μικρά Ασία, τον Πόντο, το Μαρμαρά κ.ά.. Οι πολιτικές αυτές περιλάμβαναν την υποχρεωτική στράτευση, τη μετακίνηση πληθυσμών από τα παράλια προς το εσωτερικό, εμπόδια στην οικονομική δραστηριότητα, ενέργειες βίας και λεηλασιών. Τα σχολεία και οι εκκλησίες του Πατριαρχείου σταμάτησαν να λειτουργούν. Πολλές χιλιάδες Ελλήνων κινήθηκαν προς το εθνικό κέντρο με σκοπό την επιβίωση. Η κατάληψη της Ανατολικής Μακεδονίας από τη Βουλγαρία αποτέλεσε αιτία για τη δημιουργία προσφύγων Ελλήνων το 1916. Μετά τη λήξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου επέστρεψαν στις εστίες τους μέχρι την τελική διευθέτηση του καθεστώτος τους το 1919 με τη Συνθήκη του Νεϊγύ. Η τελευταία προέβλεπε παραχώρηση της Δυτικής Θράκης στην Ελλάδα και αμοιβαία ανταλλαγή πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας

και Βουλγαρίας (50.000 Βούλγαροι και 30.000 Έλληνες-ήδη 20000 Έλληνες είχαν μετακινηθεί πριν το 1919). Το πρώτο κύμα προσφύγων (δηλαδή πριν το 1922) συμπληρώθηκε με μετακινήσεις Ελλήνων από τα ιταλοκρατούμενα Δωδεκάνησα (1910-), τη Βόρειο Ήπειρο (1914), τη Ρουμανία (1919) και περιοχές της Μικράς Ασίας (1919).

Επίσης, Έλληνες της Ρωσίας μετακινήθηκαν λόγω της ρωσικής επανάστασης (1917). Οι εκτιμήσεις για το πρώτο κύμα προσφύγων, δηλαδή των προσφύγων πριν το 1922 διίστανται. Σύμφωνα με μια από τις διαθέσιμες πηγές εκτιμάται σε 151.892 ανθρώπους. Από αυτούς, οι 86.422 προέρχονταν από την Τουρκία (37.728 από τη Μικρά Ασία, 27.057 από την Ανατολική Θράκη, 17.528 από τον Πόντο και 4.109 από την Κωνσταντινούπολη), οι 37.635 από τη Ρωσία, οι 20.977 από τη Βουλγαρία και οι υπόλοιποι 6.858 από διάφορες χώρες.

1.2 Η ΠΡΟΝΟΙΑΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ

Η προνοιακή αντιμετώπιση των προσφύγων αναφέρεται στα ιδιαίτερα θεσμικά μέσα και τα μέτρα πολιτικής που ελήφθησαν από τις ελληνικές κυβερνήσεις για την υποδοχή των προσφύγων, την αποκατάσταση και την κοινωνική ένταξή τους στον εθνικό κορμό. Με άλλα λόγια, αναφέρεται σε όλο εκείνο το πλέγμα υπηρεσιών, παροχών και ρυθμίσεων για την εξασφάλιση αξιοπρεπούς διαβίωσης των προσφύγων.

Τα μέτρα προνοιακής πολιτικής μπορούν να μελετηθούν σε δυο επίπεδα, σε στρατηγικό και σε επιχειρησιακό επίπεδο. Σε στρατηγικό επίπεδο, οι πρώτες κινήσεις των ελληνικών κυβερνήσεων χαρακτηρίζονταν από αποσπασματικότητα, έλλειψη σχεδιασμού και προχειρότητα στη διάγνωση των προβλημάτων. Είναι χαρακτηριστικό της έλλειψης στρατηγικής δημόσιας πολιτικής ότι η αρχική προνοιακή πολιτική στηρίχθηκε βασικά (αν όχι αποκλειστικά) στην ιδιωτική πρωτοβουλία και κοινωνική αλληλεγγύη, κατάσταση που διήρκεσε μέχρι και το 1916 (αρκετά δηλαδή χρόνια μετά την έλευση των πρώτων προσφύγων). [Πελαγίδης Σ., Προσφυγική Ελλάδα (1913-1930). Ο πόνος και η δόξα, Αφοι Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2003]. Η μεγαλύτερη θεσμική καινοτομία προήλθε κυρίως από τις συνέπειες των Βαλκανικών Πολέμων (ανάπηροι, χήρες, ορφανά) και των συνεπαγόμενων προσφυγικών μετακινήσεων και έλαβε τη μορφή ίδρυσης Υπουργείου. Το 1917 ιδρύθηκε το Υπουργείο Περιθάλψεως στη δικαιοδοσία του οποίου υπήχθη «…η μέριμνα περί της περιθάλψεως των προσφύγων, περί της κανονικής καταβολής του επιδόματος εις τα οικογενείας των επιστρατευμένων και περί άλλης παντοδαπής προστασίας και υποστηρίξεως των ιδίων οικογενειών, προς τούτοις δε και η μέριμνα προς προσέλευσιν εθελοντών..». [ΝΔ «Περί συστάσεως Υπουργείου Περιθάλψεως», ΦΕΚ 112/14-6-1917). Η ιστορική εξέλιξη του εν λόγω Υπουργείου αντανακλά σε μεγάλο βαθμό και τη θεσμική διευθέτηση του προσφυγικού ζητήματος στη χώρα μας]. Η ανάδειξη σημαντικών θεμάτων υγιεινής και η ανάγκη σχεδιασμού και εφαρμογής υγειονομικής πολιτικής λόγω της αστικής ανάπτυξης και της εκβιομηχάνισης της παραγωγής οδήγησαν στη διεύρυνση του εν λόγω Υπουργείου με την εισαγωγή της Υγιεινής ως ενός εκ των πυλώνων του Υπουργείου. Αυτό έγινε πραγματικότητα το 1922 με τη μετονομασία του Υπουργείου Περιθάλψεως σε Υπουργείο Υγιεινής, Πρόνοιας και Αντιλήψεως. [ΝΔ της 13/14-12-1922, ΦΕΚ 269]. Το Υπουργείο καταργήθηκε για μια περίπου περίοδο

επτά μηνών από τη δικτατορική κυβέρνηση Θ. Πάγκαλου, ενώ νέες θεσμικές εξελίξεις καταγράφονται το 1928, όταν ο Ελευθέριος Βενιζέλος διαχώρισε τον τομέα της Υγιεινής, αρχικά ως Υφυπουργείο και εν συνεχεία ως αυτοτελούς Υπουργείου Υγιεινής (Νόμος 4172/1929, ΦΕΚ 201/16-6-1929). [ΝΔ 25/1928, ΦΕΚ 174/ 25-8-1928]. Η ένταση του προσφυγικού προβλήματος μετά το 1919 οδήγησε στην στρατηγική επιλογή της επίκλησης διεθνούς βοήθειας, αφού η Ελλάδα με ιδία μέσα (θεσμικά, οργανωτικά, οικονομικά) δεν μπορούσε πια να αντιμετωπίσει το μεγάλο κύμα προσφύγων από τη Μικρά Ασία. Η στρατηγική αυτή υλοποιήθηκε στη βάση συμφωνίας με την Κοινωνία των Εθνών και μέσω της ίδρυσης και λειτουργίας της Επιτροπής Αποκατάστασης Προσφύγων Σε επιχειρησιακό επίπεδο, επίσης δεν λείπουν οι πολλές θεσμικές ρυθμίσεις και τροποποιήσεις.

1.3 Η ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

Η ανεπάρκεια των στρατηγικών και επιχειρησιακών μέσων της Ελληνικής Πολιτείας μπροστά στο μεγάλο όγκο του προσφυγικού κύματος, οδήγησε το 1923 τις ελληνικές αρχές στην αναζήτηση υποστήριξης από διεθνείς οργανισμούς. Έτσι, το Φεβρουάριο του 1923 η ελληνική κυβέρνηση ζήτησε από την Κοινωνία των Εθνών (ΚτΕ) την ηθική και τεχνική συμπαράστασή της. [Κυριόπουλος Γ., «Οι πολιτικές υγείας και ασφάλισης στην Ελλάδα υπό το πρίσμα των διεθνών εξελίξεων στην περίοδο του Μεσοπολέμου» στο ΕΣΔΥ, «Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και η εποχή του. Δημόσια υγεία και κοινωνική πολιτική», Πρακτικά συνεδρίου]. Η συμπαράσταση αυτή έλαβε τη μορφή δανειοδότησης και προγράμματος αποκατάστασης στη βάση διεθνούς πρωτοκόλλου (Σεπτέμβριος του 1923).

Το πρόγραμμα αποκατάστασης ανατέθηκε στην Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων (ΕΑΠ). Η ίδρυση της ΕΑΠ αποτελούσε ουσιαστικά εγγύηση που απαιτούσε η ΚτΕ για να χορηγήσει στην ελληνική κυβέρνηση δάνειο αποκατάστασης των προσφύγων.

Η ΕΑΠ ήταν ένας αυτόνομος οργανισμός με πλήρη νομική προσωπικότητα και απαρτιζόταν από τέσσερα μέλη: δυο μέλη διορίζονταν από την ελληνική κυβέρνηση με σύμφωνη γνώμη του συμβουλίου της ΚτΕ και τα άλλα δυο διορίζονταν από την ΚτΕ (το ένα υποχρεωτικά προέρχονταν από τις ΗΠΑ). Επιχειρησιακά η ΕΑΠ συγκροτείτο από τρεις κεντρικές Διευθύνσεις, την οικονομική, την αστική και την αγροτική, καθώς και περιφερειακή διάρθρωση μέσω της Γενικής Διεύθυνσης Εποικισμού στη Μακεδονία, της Διεύθυνσης Εποικισμού στη Θράκη και της Επιθεώρησης στην Κρήτη. Η συντριπτική πλειοψηφία του προσωπικού της ΕΑΠ προερχόταν από τον υπάρχον δημόσιο τομέα. [Πελαγίδης Σ., Προσφυγική Ελλάδα (1913-1930). Ο πόνος και η δόξα, Αφοι Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2003]. Η αποκατάσταση διακρίθηκε σε αγροτική και αστική. Η αγροτική αποκατάσταση αποτέλεσε προνομιακό πεδίο δραστηριοποίησης της ΕΑΠ και αναφερόταν στη συστηματική προσπάθεια δημιουργίας αγροτικών οικισμών, στήριξης αγροτικών εκμεταλλεύσεων μέσω της διανομής γης και απαραίτητων εφοδίων, καθώς και της στεγαστικής αποκατάστασης. Η αγροτική αποκατάσταση στηρίχθηκε στη διάθεση 5 εκατ. στρεμμάτων (σύμφωνα με τη συμφωνία της Γενεύης): αυτά απαρτίζονταν από κρατικές γαίες, εδάφη των ανταλλάξιμων Μουσουλμάνων, απαλλοτριωμένες ή

αποζημιούμενες ιδιωτικές αγροτικές εκμεταλλεύσεις, εκμισθωμένες γαίες και λοιπά εδάφη.

Η στεγαστική αποκατάσταση των αγροτών στηρίχθηκε τόσο στην παραχώρηση των σπιτιών των ανταλλάξιμων πληθυσμών και στην οικοδόμηση αγροτικών οικιών από την ΕΑΠ. Η δημιουργία των νέων αγροτικών οικισμών γίνονταν είτε υπό την άμεση εποπτεία και κινητοποίηση των υπηρεσιών της ΕΑΠ (εργολαβία) είτε μέσω ανάθεσης του συγκεκριμένου έργου σε επιτροπές προσφύγων (αυτεπιστασία).

Τα διαθέσιμα στοιχεία για τις εγκαταστημένες οικογένειες προσφύγων που εντάχθηκαν στο πρόγραμμα αγροτικής αποκατάστασης δείχνουν τη συμμετοχή των προσφύγων ανά περιοχή προέλευσης και τη συμβολή της ΕΑΠ στο συγκεκριμένο πεδίο. Σύμφωνα με τα στοιχεία (μέχρι τις 30 Ιουνίου 1926) της ΚτΕ οι προσφυγικές οικογένειες ανέρχονταν στις 147.249 και κατανέμονταν ως εξής: 45.825 από τη Μικρά Ασία (δηλαδή το 31,2% του συνόλου), 41.010 από τη Θράκη (28,5%), 39.556 από τον Πόντο (26,8%), 10.586 από τον Καύκασο (7,1%), 7.979 από τη Βουλγαρία (5,4%) και 1.290 (0,08%) από διάφορα άλλα μέρη. Οι αγροτικοί οικισμοί που ιδρύθηκαν έφτασαν συνολικά τους 1.993 και οι κατοικίες (ολοκληρωμένες και υπό κατασκευή) τις 50.396.

Το πρόγραμμα της αστικής αποκατάστασης αποτέλεσε πεδίο βασικά της κρατικής πρωτοβουλίας και πολύ λιγότερο της ΕΑΠ. Η αστική αποκατάσταση περιορίστηκε σχεδόν αποκλειστικά στον πυλώνα «στέγαση», σε αντίθεση με την αγροτική αποκατάσταση που στηρίχθηκε στους πυλώνες «γη-στέγαση-εργασία». Η αρχική εγκατάσταση των προσφύγων στις πόλεις έλαβε χαρακτήρα έκτακτης ανάγκης και πραγματοποιήθηκε σε κάθε διαθέσιμο κοινωφελή και κοινόχρηστο χώρο (πχ., εκκλησίες, σχολεία, εργοστασιακές εγκαταστάσεις).

Βασικός κρατικός μηχανισμός για τη στήριξη της στεγαστικής αποκατάστασης ήταν το Ταμείο Αρωγής που ιδρύθηκε τον Δεκέμβριο του 1922 και λειτούργησε ως το Μάιο του 1925. Τότε μετεξελίχθηκε ουσιαστικά στο Υπουργείο Αρωγής που ανέλαβε τη συστηματική και προγραμματισμένη στεγαστική αποκατάσταση των προσφύγων που συγκεντρώθηκαν στα αστικά κέντρα. Μέχρι το 1926, η ελληνική Πολιτεία (μέσω του Ταμείου Αρωγής και του Υπουργείου Αρωγής) «…είχε κατασκευάσει 22.337 κατοικίες όλων των τύπων, από τις πλέον πρόχειρες στις οποίες στεγάζονται πολλές προσφυγικές οικογένειες ελπίζοντας για κάτι καλύτερο, έως ιδιαίτερα σύγχρονες, όπως είναι τα διαμερίσματα της περιοχής

του Ποδονίφτη, εφάμιλλα των κατασκευών της Επιτροπής…». Στο πλαίσιο της αστικής αποκατάστασης, η ΕΑΠ συνέχισε την αξιοποίηση κατοικιών που είχαν ανεγερθεί ή προγραμματιστεί να οικοδομηθούν από το Ταμείο Αρωγής και αφορούσαν περιοχές της Αθήνας, του Πειραιά, της Ελευσίνας, του Βόλου και της Έδεσσας. Συνολικά οικοδομήθηκαν 16.700 κατοικίες, συγκεντρωμένες σε συνοικισμούς, εκ των οποίων οι σημαντικότεροι ήταν της Καλαμαριάς και της Τούμπας στη Θεσσαλονίκη. Μεγάλος αριθμός κατοικιών οικοδομήθηκε από τους ίδιους τους πρόσφυγες με τη βοήθεια της ΕΑΠ, η οποία παρείχε υλικά και χρήματα. Οι μεγάλοι συνοικισμοί της Αθήνας, του Πειραιά και της Θεσσαλονίκης ήταν πραγματικές πόλεις με 20.000-30.000 κατοικίες έμοιαζαν με στρατόπεδα λόγω της ομοιομορφίας. [Mazower M., Θεσσαλονίκη. Πόλη των φαντασμάτων, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2006].

Η υγειονομική κάλυψη πολλών συνοικισμών στηριζόταν σε μεγάλο βαθμό στη φιλανθρωπική δραστηριότητα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η λειτουργία υγειονομικού σταθμού στην Κοκκινιά από την οργάνωση American Women's Hospital. Επίσης, η ΕΑΠ έκτισε σχολεία και άλλα δημόσια κτήρια, τα οποία εν συνεχεία μίσθωνε σε δημόσιες αρχές, στον Ελληνικό Ερυθρό Σταυρό και σε φιλανθρωπικές οργανώσεις.

Σημαντικό τμήμα της αστικής αποκατάστασης ήταν η εξασφάλιση εργασίας. Το γεγονός ότι η πλειοψηφία των αστών προσφύγων ήταν τεχνίτες, βιοτέχνες και έμποροι οδήγησε στην προτίμηση της ενίσχυσης και ενδυνάμωσης των οικονομικών δραστηριοτήτων τους μέσω του πιστωτικού συστήματος. Προς τούτο, οργανώθηκε κατάλληλη υπηρεσία στην Εθνική Τράπεζα μέσω της οποίας χορηγήθηκαν επαγγελματικά δάνεια σε αυτοαπασχολούμενους τεχνίτες και μικροεμπόρους.

Ωστόσο, οφείλουμε να σημειώσουμε ότι η αυξημένη ανάγκη στεγαστικής αποκατάστασης τόσο μεγάλου αριθμού προσφύγων σε συνδυασμό με την ανάγκη εκσυγχρονισμού των υποδομών της υπαίθρου (πχ., αρδευτικά και αποστραγγιστικά έργα) έδωσαν μια σημαντική ώθηση στην οικοδομική δραστηριότητα με θετικές συνέπειες για το συνολικό οικονομικό κύκλωμα της βιοτεχνίας και της εμπορίας αγαθών.

Η αστική αποκατάσταση έλαβε χώρα σε ένα δεδομένο πλαίσιο κοινωνικών, οικονομικών και διοικητικών συνθηκών. Πρώτον, η απογοήτευση των προσφύγων λόγω του συμψηφισμού των ανταλλάξιμων περιουσιών, της μεταβίβασής τους στην

κυριότητα του Ελληνικού Δημοσίου και της μεταχείρισής τους από την Εθνική Τράπεζα

«υπονόμευε» τη συνεργασία με τμήματα του προσφυγικού πληθυσμού που επέλεγαν (και δικαιολογημένα) ιδιωτικές στρατηγικές και επιλογές.

Δεύτερο, η κοινωνική ιδιότητα των προσφύγων (δηλαδή η άσκηση του δικαιώματος στην παροχή κοινωνικής αρωγής και στήριξης) αποτέλεσε πεδίο πελατειακών σχέσεων και ευκαιριών παρεκκλίσεων από γενικούς κανόνες προς όφελος συγκεκριμένων ομάδων συμφερόντων.

Η χορήγηση των δανείων συντέλεσε στην ενεργοποίηση των προσφύγων, όμως ο μηχανισμός του διαβρώθηκε γρήγορα από την κακή διαχείριση της εμπλεκόμενης ελληνικής διοίκησης. Τρίτο, εκτός από τις πελατειακές σχέσεις στο πεδίο των πιστοδοτήσεων, αναπτύχθηκε στη βάση αντιμετώπισης του προσφυγικού προβλήματος μια ιδεολογία και πρακτική κατάλυσης κάθε έννοιας χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού. Η επίκληση της άμεσης ανάγκης λειτούργησε ως φύλλο συκής για την ένταξη γης στον ιστό των πόλεων χωρίς προηγούμενες υποδομές και κοινόχρηστους χώρους. Το θεμελιώδες νομοθετικό διάταγμα «περί σχεδίων πόλεων, κωμών και συνοικισμών του κράτους και οικοδομής αυτών» (17.7.1923), μόλις το 1928 γνωρίζει και νομοθετικά την πρώτη θεσμοποιημένη παρέκκλιση / απόκλιση από τις γενικές αρχές του. Το άρθρο 20 του ν. 3714/24.12.1928 καθιέρωνε τετραετή παρέκκλιση από τα ισχύοντα για τη «χορήγηση άδειας προς ανέγερση οικημάτων μονίμων ή προσωρινών δι' αστικήν εν γένει εγκατάστασιν προσφύγων και άνευ της τηρήσεως της νομοθεσίας περί σχεδίου πόλεων».

Στο ίδιο πλαίσιο παρεκκλίσεων και δημιουργίας πρόσφορου πεδίου ανάπτυξης πελατειακών σχέσεων, θεσμοθετήθηκαν εξαιρέσεις για την εκτός σχεδίου δόμηση, τις αναγκαστικές απαλλοτριώσεις, τη δημιουργία οικοδομικών Μσυνεταιρισμών, συμβάλλοντας στη δημιουργία διαφορετικών νομικών καθεστώτων για ομάδες του πληθυσμού (ομάδες συμφερόντων). Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται «δια την οικοδόμησιν παραχωρείται πάσα Κρατική ευκολία ένεκεν της επιτακτικής ανάγκης της στεγάσεως των προσφύγων. Τόσον, ώστε πλείστοι γηγενείς, προκειμένου να οικοδομήσουν, κατορθώνουν, νομιμότατα, να προσφυγοποιηθούν, διά να απολαύσουν των ευκολιών της οικοδομήσεως». [Τσαγκρής Β., «Αρχιτεκτονική και πολεοδομική εξέλιξις εν Ελλάδι κατά τον πρώτο αιώνα της ελευθερίας της», Τεχνικά Χρονικά].

Η ανεπάρκεια σχεδιασμού και υλοποίησης μιας πολιτικής κοινωνικής κατοικίας συνοδευόταν από τις απαιτήσεις και τις ανάγκες των κάθετων πελατειακών δικτύων και λαϊκιστικών πιέσεων με αποτέλεσμα την υλοποίηση μιας νόθας κοινωνικής πολιτικής με ωφελούμενους από τις ομάδες συμφερόντων των πολιτικών, των εκμεταλλευτών της οικοδομικής δραστηριότητας και των πολιτών που ήθελαν να καλύψουν στεγαστικές ανάγκες. Μεγάλοι χαμένοι αποδείχτηκαν τμήματα των προσφύγων με λιγοστούς πόρους για εξασφάλιση αξιοπρεπούς στεγαστικής αποκατάστασης και ο μακροχρόνιος χωροταξικός και πολεοδομικός σχεδιασμός των αστικών κέντρων της χώρας. Καταληκτικά, οι συνθήκες μέσα στις οποίες η ΕΑΠ μεταβίβασε τις αρμοδιότητές της στους κυβερνητικούς θεσμούς και διαλύθηκε ήταν δηλωτικές της διαπλοκής οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών μεταβλητών σε κάθε πεδίο δημόσιας πολιτικής, πόσο μάλλον της πολιτικής αποκατάστασης των προσφύγων της δεκαετίας του ΄20. Η ΕΑΠ θεωρείτο από τμήμα της κοινής γνώμης και του πολιτικού κόσμου ως «κράτος εν κράτει» που συμμετείχε εξίσου σε πελατειακές πρακτικές. Οι εις βάρος της καταγγελίες για απάτες, κακοδιαχείριση και εν γένει κακοδιοίκηση αποτέλεσαν αιτία για τη διεξαγωγή συζητήσεων στο Κοινοβούλιο (Μάιος 1925), τη διοργάνωση έκτακτου Παμπροσφυγικού Συνεδρίου (καλοκαίρι 1925) και παραπομπή στελεχών της ΕΑΠ στη δικαιοσύνη. Το νομικό καθεστώς της ΕΑΠ ως αυτόνομου και ανεξάρτητου οργανισμού από κάθε ελληνική αρχή την «προστάτευσε» από δικαστικές κυρώσεις, ωστόσο «τραυμάτισε» το θεσμικό ρόλο της και την οδήγησε σε διάλυση το 1930. [Μιχαηλίδης Ι., Παναγιωτοπούλου Α., «Η πορεία προς τη συρρίκνωση», Ιστορικά Ελευθεροτυπίας, 102, 27 Σεπτεμβρίου 2001].

1.4 Η ΣΥΜΒΑΣΗ ΤΟΥ ΟΗΕ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ

Πριν από 60 χρόνια ο ΟΗΕ αναγνώρισε την ανάγκη για διεθνή προστασία των προσφύγων. Ειδικότερα, με τη Σύμβαση της Γενεύης το 1951 καθόρισε ότι πρόσφυγας είναι ένας άνθρωπος που βρίσκεται εκτός της χώρας καταγωγής ή συνήθους διαμονής του και έχει βάσιμο φόβο δίωξης για λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, συμμετοχής σε ορισμένη κοινωνική ομάδα ή λόγω πολιτικών πεποιθήσεων. Εξαιτίας του βάσιμου φόβου δίωξης δεν μπορεί ή δεν θέλει να ζει ή να επιστρέψει στην πατρίδα του.

Ο πρόσφυγας δεν έχει επιλογές γι' αυτό φεύγει από τη χώρα του. Έτσι από τη στιγμή που αιτείται άσυλο και προστασία, η χώρα υποδοχής αναλαμβάνει την ευθύνη εξέτασης του αιτήματός του. Μια σημαντική πρόνοια της Σύμβασης της Γενεύης ορίζει τη μη επαναπροώθηση (απέλαση) του πρόσφυγα στη χώρα του ή σε άλλη χώρα όπου υπάρχει φόβος δίωξής του. Στο πλαίσιο της διεθνούς προστασίας, παραχωρείται κι ένα δεύτερο καθεστώς. Πρόκειται για το καθεστώς της συμπληρωματικής προστασίας (ή επικουρικής), σύμφωνα με το οποίο ένας άνθρωπος δεν διώκεται προσωπικά, αλλά έχει ανάγκη προστασίας επειδή, αν επέστρεφε στην πατρίδα του, η ζωή του θα βρισκόταν σε κίνδυνο, λόγω στρατιωτικής σύρραξης, γενικευμένης βίας ή και εκτεταμένων παραβιάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

1.5 ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΟΥΣ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ

Στην ελληνική νομοθεσία απέναντι στους πρόσφυγες πέραν από την επικυρωμένη (με επιφυλάξεις) συνθήκη του 1951 και του πρωτοκόλλου του Λονδίνου του 1967, δεν υπάρχουν πολλές διατάξεις ειδικά για τους πρόσφυγες και το αίτημα ασύλου. Μία πρώτη αναφορά γίνεται στο Σύνταγμα του 1975, όπου απαγορεύεται η έκδοση αλλοδαπού όταν αυτός διώκεται για την δράση του υπέρ της ελευθερίας, το οποίο όμως δεν παρέχει δικαίωμα ασύλου. Η μόνη δικαιϊκή ρύθμιση που αφορά τους πρόσφυγες εντοπίζεται σε δύο Διυπουργικές αποφάσεις του 1977, των υπουργείων Εξωτερικών και Δημοσίας Τάξης. Το περιεχόμενο τους αφορά τις διαδικασίες που θα πρέπει να ακολουθηθούν προκειμένου να αναγνωριστεί σε έναν αλλοδαπό η ιδιότητα του πρόσφυγα. Βέβαια, σε αυτές τις δύο αποφάσεις δεν γίνεται αναφορά στο πως βρέθηκε ο αλλοδαπός στην χώρα. [Νάσκου Περράκη, Μ., Δικαιώματα και υποχρεώσεις στα πλαίσια της Σύμβασης της Γενεύης του 1951 για το καθεστώς των προσφύγων: Γενική θεώρηση, περιοδικό Κοινωνική Εργασία, τεύχος 26, Αθήνα, 1992].

1.5.1 ΝΟΜΙΜΗ ΕΙΣΟΔΟΣ

Νόμιμα στην χώρα βρίσκεται ο αλλοδαπός που είναι εφοδιασμένος κατάλληλα με όλα τα απαραίτητα έγγραφα (διαβατήριο, θεώρηση προξενικής αρχής κλπ.), βρίσκεται εντός των συνόρων και δεν έχει παρέλθει η διάρκεια της άδειας παραμονής. Εφόσον λοιπόν, βρίσκεται κανείς νόμιμα στην χώρα θα πρέπει να αποταθεί στις αρμόδιες αρχές (αστυνομία, γραφείο αλλοδαπών) όπου θα συμπληρώσει την αίτηση παροχής ασύλου. Συνήθως, θα μεταφερθεί στο Κέντρο Υποδοχής Προσφύγων στο Λαύριο, όπου θα περιμένει το αποτέλεσμα της αίτησης του.

Παρόμοια διαδικασία ακολουθείται και από τους πρόσφυγες «sur place», τους ανθρώπους εκείνους δηλ. που λόγο γεγονότων που συνέβησαν στο μεταξύ στην χώρα τους αδυνατούν να επιστρέψουν σε αυτή. [Νάσκου Περράκη, Μ., Δικαιώματα και υποχρεώσεις στα πλαίσια της Σύμβασης της Γενεύης του 1951 για το καθεστώς των προσφύγων: Γενική θεώρηση, περιοδικό Κοινωνική Εργασία, τεύχος 26, Αθήνα, 1992].

1.5.2 ΠΑΡΑΝΟΜΗ ΕΙΣΟΔΟΣ

Στις αρχές της δεκαετίας του ’90, ένας μεγάλος αριθμός ανθρώπων, λόγο κατάρρευσης των καθεστώτων στην ανατ. Ευρώπη και στα Βαλκάνια αλλά και λόγο πολέμων (πρ. Γιουγκοσλαβία, το ζήτημα των Κούρδων) εισήλθε πολλές φορές παράνομα στην χώρα μας, είτε προς αναζήτηση μιας καλύτερης ζωής, είτε λόγο διώξεων (κυρίως Κούρδοι αλλά όχι μόνο).

Αρχικά, ο πρόσφυγας θα έρθει σε επαφή με τις μεθοριακές αρχές, στις οποίες θα κάνει αρχικά αίτηση για παροχή ασύλου. Αν απορριφθεί, δεν έχει δικαίωμα να ζητήσει επανεξέταση και επομένως επιστρέφει στην χώρα από την οποία ήρθε. Τις περισσότερες φορές βέβαια, οι πρόσφυγες θα αποφύγουν να έρθουν σε επαφή με τις μεθοριακές αρχές ή δεν θα διακινδυνεύσουν να ζητήσουν θεώρηση εισόδου στις ελληνικές προξενικές αρχές της χώρας τους. Η πρώτη λοιπόν, αυτή επαφή είναι ιδιαίτερα κρίσιμη όπως καταλαβαίνει κανείς στην διαδικασία παροχής ασύλου. Η Σύσταση αρ. (81)16 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Εναρμόνιση των Εθνικών Διαδικασιών σχετικά με το Άσυλο περιλαμβάνει "σαφείς οδηγίες" προς τις τοπικές και μεθοριακές αρχές:

1. την υποχρέωση σεβασμού της αρχής της μη επαναπροώθησης

2. την παροχή όλων των δυνατών πληροφοριών προς την κεντρική αρχή για την εξέταση της αίτησης του αιτούντα

3. τη λήψη υπόψη της ιδιαίτερης κατάστασης στην οποία βρίσκεται ο αιτών άσυλο

4. την παροχή της αναγκαίας καθοδήγησης ως προς τις ακολουθητέες διαδικασίες

Η Σύμβαση του 1951 απαγορεύει την επιβολή ποινή στους πρόσφυγες για παράνομη είσοδο στην χώρα. "Έτσι τα κράτη μέρη της Σύμβασης δεν θα επιβάλλουν ποινές λόγω παράνομης εισόδου στη χώρα ή λόγο παραμονής σε αυτήν προσφύγων που έρχονται απευθείας από χώρες που απειλείται η ζωή τους, εφόσον παρουσιαστούν στις αρμόδιες αρχές χωρίς καθυστέρηση και εξηγήσουν τους λόγους που τους οδήγησαν στην παράνομη είσοδο ή παραμονή τους σε αυτήν". [Νάσκου Περράκη, Μ., Δικαιώματα και υποχρεώσεις στα πλαίσια της Σύμβασης της Γενεύης του 1951 για το καθεστώς των προσφύγων: Γενική θεώρηση, περιοδικό Κοινωνική Εργασία, τεύχος 26, Αθήνα, 1992].

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2
Η ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΑ ΣΠΙΤΙΑ ΣΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΓΙΓΝΕΣΘΑΙ

2.1 ΤΟ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ (1828-1831)

Η αδυναμία των επαναστατικών κυβερνήσεων να ασχοληθούν συστηματικά με το προσφυγικό ζήτημα κληροδότησε ένα ακόμη ακανθώδες πρόβλημα στον Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια. Σε μια ρημαγμένη Ελλάδα, στην οποία επικρατούσε φτώχεια και αναρχία και τα σύνορα της ήταν ακόμη αντικείμενο διεθνούς καθορισμού, ο Καποδίστριας βρέθηκε μέσα σ' ένα πλήθος προβλημάτων. Για τον Καποδίστρια προείχε η συγκρότηση στοιχειώδους κρατικής οργάνωσης, η αποκατάσταση κλίματος ασφάλειας στη χώρα και η εξεύρεση οικονομικών πόρων. Το ζήτημα των προσφύγων δεν αντιμετωπίστηκε ως αυτοτελές, αλλά εντάχθηκε στο πλαίσιο ενός ευρύτερου σχεδιασμού.

Έπρεπε κατ' αρχήν να υπάρξει πρόνοια για άμεση περίθαλψη του μεγάλου αριθμού των απόρων και των θυμάτων του πολέμου συνολικά, εγχωρίων και προσφύγων, που αντιμετώπιζαν άμεσο πρόβλημα επιβίωσης. Με την άφιξη του στην Αίγινα ο Καποδίστριας έδωσε εντολές να καταρτιστούν κατάλογοι προσφύγων και να καλυφθούν προσωρινά οι επείγουσες ανάγκες τους. Με την ίδρυση του Ορφανοτροφείου της Αίγινας εξασφαλίστηκε τροφή σε 2.000 πρόσφυγες που είχαν συγκεντρωθεί στο νησί. Σημαντικό βήμα για την αποκατάσταση των φτωχών προσφύγων και παράλληλα την αποσυμφόρηση των πόλεων ήταν η προσπάθεια της ίδρυσης γεωργικών συνοικισμών. Πρόθεση του Κυβερνήτη ήταν να αποκατασταθούν οι άπορες μάζες και ταυτόχρονα να ενισχυθεί η παραγωγική τάξη των μικροκαλλιεργητών. Αυτό σήμαινε την αποκατάσταση ακτημόνων και κατά συνέπεια αφορούσε το επίμαχο ζήτημα της αξιοποίησης των *«εθνικών κτημάτων»,* του μόνου ουσιαστικά κεφαλαίου που διέθετε η κυβέρνηση και που εποφθαλμιούσαν πολλοί.

Ο πρώτος γεωργικός συνοικισμός ιδρύθηκε στα περίχωρα της πόλης του Ναυπλίου, που είχε συγκεντρώσει πλεονάζοντα προσφυγικό πληθυσμό, και πήρε την επωνυμία *«Πρόνοια»,* για να δηλωθεί η πολιτική μέριμνας του Κυβερνήτη. Το σχέδιο, που εφαρμόστηκε με επιτυχία, προέβλεπε και προσωρινή παραχώρηση δημόσιας γης στους πρόσφυγες, για καλλιέργεια. Κατά το πρότυπο της *«Πρόνοιας»*

επιχειρήθηκε η ίδρυση και άλλων γεωργικών συνοικισμών με τα ίδια κίνητρα (Απάθεια Πόρου και Άνω Εξαμίλι Κορίνθου), χωρίς όμως επιτυχία.

Η πολιτική των προσφυγικών αποκαταστάσεων συνδέθηκε και με το στόχο του Καποδίστρια για αντιμετώπιση της αναρχίας και εμπέδωση αισθήματος ασφάλειας στη χώρα. Η εγκατάσταση θα αποθάρρυνε τα ταραχοποιά στοιχεία από τον πειρασμό της παρανομίας, η οποία ήταν σε έξαρση σε στεριά και θάλασσα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι πρόσφυγες από την περιοχή του Ολύμπου, οι οποίοι τελικά εγκαταστάθηκαν ειρηνικά στην Ελευσίνα. Ακόμη και η διοργάνωση στρατού αντανακλούσε σ' ένα βαθμό την πολιτική αυτή, αφού έδινε τη δυνατότητα να ενταχθούν σ' αυτόν οι οπλοφόροι Σουλιώτες και Μακεδόνες πρόσφυγες και να πάψουν να επιδίδονται στη ληστεία.

2.1.1 ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΚΑΙ Η Δ' ΕΘΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ

Η Δ' Εθνική Συνέλευση, που συνήλθε στο Άργος το 1829, αποφάσισε την απογραφή των ιδιωτικών και *«εθνικών γαιών* (κτηματολόγιο) και καθόρισε τους όρους διανομής 200.000 στρεμμάτων εθνικής γης με προσωρινούς τίτλους. Αργότερα ο Κυβερνήτης καθόρισε τις προϋποθέσεις για ίδρυση πόλεων ή προαστείων. Το αίτημα της διανομής εθνικής γης σε ακτήμονες είχε απασχολήσει νομοθετικά τις κυβερνήσεις της Επανάστασης. Μόνο όμως με τον Καποδίστρια έγιναν σοβαρές προσπάθειες για την ικανοποίηση αυτού του αιτήματος που αφορούσε μεγάλο μέρος του πληθυσμού και που είχε αντιμετωπιστεί θετικά από τις προηγούμενες Εθνικές Συνελεύσεις. Οι αντιδράσεις, βέβαια, δεν έλειψαν. Είναι χαρακτηριστικό ότι στο σχέδιο του νόμου για την εκλογή πληρεξουσίων στη Συνέλευση, το οποίο υποβλήθηκε από το *«Πανελλήνιον* στον Κυβερνήτη, δεν αναγνωριζόταν το δικαίωμα ψήφου στους *«ετερόχθονες»* και τους ακτήμονες. Ο Καποδίστριας απέρριψε τη σχετική διάταξη και αναγνώρισε το δικαίωμα ψήφου στις κατηγορίες αυτές.

Στην Δ' Εθνική Συνέλευση δόθηκε η ευκαιρία στις διάφορες προσφυγικές ομάδες να θέσουν το ζήτημα της αποκατάστασής τους, ιδίως σε εκείνες που η ιδιαίτερη πατρίδα τους δεν συμπεριλήφθηκε στα όρια του ελληνικού κράτους. Τα αιτήματα αφορούσαν το ζήτημα της μόνιμης εγκατάστασης και το νέο σοβαρό θέμα των πολεμικών αποζημιώσεων. Άλλοι, συνεχίζοντας ακόμη να προσβλέπουν στην παλιννόστησή τους, ζητούσαν διπλωματική δράση για την ενσωμάτωση των περιοχών τους στο νέο ελληνικό κράτος. Από την πλευρά της η Εθνοσυνέλευση εισηγήθηκε στην κυβέρνηση την ικανοποίηση των διαφόρων αιτημάτων που εκφράστηκαν στις αναφορές των προσφύγων. Αλλά η τελευταία παρέμεινε δέσμια των μεγάλων αναγκών και οικονομικών προβλημάτων που αντιμετώπιζε η χώρα.

Για τους *Χίους* πρόσφυγες προείχε το ζήτημα των αποζημιώσεων, και συγκεκριμένα της ρύθμισης των χρεών που άφησε η αποτυχημένη εκστρατεία ανακατάληψης της Χίου (1827-1828). Επίσημα οι Χίοι πρόσφυγες δεν έθεσαν θέμα μετεγκατάστασης σε άλλο τόπο στην ελεύθερη Ελλάδα. Ζήτησαν, αντίθετα να υπάρξει διεθνής πρωτοβουλία της κυβέρνησης, ώστε να συμπεριληφθεί η Χίος στο νέο ελληνικό κράτος, αίτημα που δεν βρήκε ανταπόκριση. Το δρόμο της επιστροφής στην ιδιαίτερη πατρίδα τους πήραν απογοητευμένοι οι περισσότεροι *Κυδωνιείς* πρόσφυγες, ακριβώς για τον αντίθετο λόγο: επειδή απέτυχαν στην επιδίωξή τους να θέσουν στην Δ' Εθνοσυνέλευση το αίτημα της μόνιμης εγκατάστασής τους στην Ελλάδα. Οι

Κυδωνιείς δεν εκπροσωπήθηκαν τελικά στη Συνέλευση, μετά από ρητή απαγόρευση του ίδιου του Καποδίστρια, για λόγους εξωτερικής πολιτικής. Η στάση αυτή του Καποδίστρια προκάλεσε την αγανάκτηση των Κυδωνιέων στην Αίγινα και την Ερμούπολη, γεγονός που ενίσχυσε εκεί την αντικαποδιστριακή παράταξη. Περίπου δέκα χρόνια μετά, οι περισσότεροι Κυδωνιείς πρόσφυγες είχαν επιστρέψει στη Μ. Ασία, παίρνοντας θάρρος και από την *πολιτική αμνηστίας και προνομίων* που εξήγγειλε η οθωμανική κυβέρνηση.

Το αίτημα παραχώρησης τόπου για ίδρυση συνοικισμού, το οποίο έθεσαν στη Συνέλευση οι εκπρόσωποι των *Θρακών* και *Βιθυνών,* των *Σμυρναίων* και των *Σουλιωτών,* έγινε ευνοϊκά δεκτό, χωρίς όμως να υλοποιηθούν οι σχετικές αποφάσεις.

Ό,τι δεν έγινε για τόσους πρόσφυγες, η κυβέρνηση το έπραξε γρήγορα για τους 2.000-4.000 νέους *Κρήτες* πρόσφυγες (1830), που έφθαναν τώρα στα νησιά του Αιγαίου και την Πελοπόννησο, τρομαγμένοι από την κατάσταση στην Κρήτη. Καθώς η διατήρηση της τουρκικής κυριαρχίας στην Κρήτη δεν επέτρεπε την επιστροφή των προσφύγων χωρίς συνέπειες για τις ελληνοτουρκικές σχέσεις, η κυβέρνηση ανέλαβε τον εποικισμό περιοχών της Πελοποννήσου με Κρήτες πρόσφυγες. Η παρουσία τόσων οπλισμένων προσφύγων θα αποτελούσε σε διαφορετική
περίπτωση εστία ταραχών στις περιοχές, όπου είχαν αυτοί διασκορπιστεί. Τους παραχωρήθηκε εθνική γη για καλλιέργεια και οικονομική βοήθεια για την ανέγερση κατοικιών και την προσωρινή συντήρησή τους. Για το σκοπό αυτό πραγματοποιήθηκε κρατικός έρανος σε όλη τη χώρα που, αν και δεν απέδωσε, δεν είχε ξαναγίνει σε άλλες περιπτώσεις προσφύγων.

Σε συνεργασία με τις τοπικές αρχές, η Επιτροπή επί των Αναφορών προέκρινε ως τόπο εγκατάστασης την Αργολίδα, την Κορινθία και τη Μεσσηνία.

2.2 Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΜΟΝΑΡΧΙΑΣ ΤΟΥ ΟΘΩΝΑ (1833-1862)

Κατά την περίοδο της μοναρχίας του Όθωνα, το κράτος ασχολήθηκε σοβαρά με το ζήτημα της αποκατάστασης των προσφύγων. Με σειρά διαταγμάτων προβλεπόταν η ίδρυση νέων προσφυγικών συνοικισμών, γεγονός που αποκάλυπτε τις προθέσεις της πολιτείας για την ενίσχυση της εθνικής συνοχής. Το οθωνικό κράτος προσέβλεψε μάλιστα στο προσφυγικό στοιχείο, καθώς οι μορφωμένοι πρόσφυγες, κυρίως της Μικράς Ασίας και της Κωνσταντινούπολης, κάλυπταν καλύτερα τις ανάγκες της κρατικής διοίκησης.

Κατά την περίοδο αυτή, δραστηριοποιήθηκαν ιδιαίτερα οι Χίοι, οι Ψαριανοί, οι Μακεδόνες και οι Κρήτες πρόσφυγες για την αποκατάστασή τους.

Στους Χίους πρόσφυγες παραχωρήθηκε το 1835 ο δεξιός τομέας της σχεδιαζόμενης πόλης του Πειραιά, για να κτίσουν εκεί τα σπίτια τους.

Στο αίτημα των Ψαριανών ανταποκρίθηκε η κυβέρνηση το 1836. Και πρωτύτερα είχαν γίνει κρατικές παρεμβάσεις για την ίδρυση συνοικισμού των Ψαριανών στην Ερέτρια, αλλά δεν απέδωσαν, περισσότερο λόγω διαφωνιών για τη θέση και τη διανομή των οικοπέδων. Δινόταν για οικοδόμηση όλη η παραθαλάσσια περιοχή της Ερέτριας και παρεχόταν στο δήμο Ψαριανών το δικαίωμα να διαχειριστεί ελεύθερα την εθνική γη του συνοικισμού.

2.3 ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΚΑΙ ΑΛΥΤΡΩΤΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΤΟ 19ο ΑΙΩΝΑ

Σε όλη τη διάρκεια του 19ου αιώνα, απελευθερωτικά κινήματα ξέσπασαν στην τουρκοκρατούμενη ηπειρωτική Ελλάδα και την Κρήτη, με υποκίνηση ή ανοχή του ελληνικού κράτους. Στα αλυτρωτικά κινήματα έδωσαν το παρόν ένοπλοι Μακεδόνες, Ηπειρώτες και Κρήτες πρόσφυγες που είχαν εγκατασταθεί από τον καιρό της Επανάστασης στην ελεύθερη Ελλάδα. Οι αναστατώσεις αυτές προκάλεσαν νέα προσφυγικά ρεύματα, με μεγαλύτερο αυτό της Κρητικής επανάστασης του 1866-69. Αυτά είχαν τη δική τους συμβολή στη σταθερή αύξηση του πληθυσμού της χώρας (διπλασιάστηκε από το 1840 ως το 1880). Σε αρκετές περιπτώσεις, πάντως, οι πρόσφυγες που προέρχονταν από περιοχές οι οποίες βρίσκονταν σε εμπόλεμη κατάσταση, επέστρεφαν μετά από σύντομο διάστημα στις ιδιαίτερες πατρίδες τους, όταν ηρεμούσαν τα πράγματα.

Το 1854 ο Κριμαϊκός πόλεμος γέννησε ελπίδες στους Έλληνες ότι έφθανε η ώρα της απελευθέρωσης της Ηπείρου, της Θεσσαλίας και της Μακεδονίας. Επαναστατικά σώματα από την Ελλάδα διείσδυσαν στις επαρχίες αυτές και κάλεσαν τους κατοίκους να ξεσηκωθούν. Τα κινήματα όμως απέτυχαν. Τους αντάρτες που επέστρεψαν στην Ελλάδα ακολούθησαν και άμαχοι. Όταν ηρέμησε η κατάσταση, οι πρόσφυγες επέστρεψαν στις εστίες τους.

Ο Κριμαϊκός πόλεμος όμως έπληξε τους πρόσφυγες και μέσα στην Αθήνα. Η επιδημία χολέρας, που έφεραν τα γαλλικά στρατεύματα κατοχής, διαδόθηκε γρήγορα στην πρωτεύουσα. Η επιδημία έπληξε ιδιαίτερα το νότιο τμήμα της πόλης, όπου κατοικούσαν σε άθλιες συνθήκες πρόσφυγες από τα τουρκοκρατούμενα ελληνικά μέρη, οι οποίοι είχαν φτάσει στην Αθήνα μετά τη διακοπή των ελληνοτουρκικών σχέσεων (Μάρτιος 1854). Για την αποκατάσταση όλων των προσφύγων του 1854, ιδρύθηκε προσφυγικός συνοικισμός στο χωριό Ανίβιτσα της Φθιώτιδας.

Ο Ρωσοτουρκικός πόλεμος (1877-1878) αναθέρμανε το όνειρο της ανάκτησης της Ηπείρου, της Θεσσαλίας και της Μακεδονίας. Η Ελλάδα επιχείρησε να ενισχύσει την υπεράσπιση των ελληνικών δικαίων με την υπόθαλψη επαναστατικών κινημάτων στις επαρχίες αυτές. Τον Ιανουάριο του 1878 ιδρύθηκε στην Αθήνα η *Μακεδονική Επιτροπή,* με σκοπό την οργάνωση επανάστασης στη Μακεδονία. Πάλι οι Μακεδόνες πρόσφυγες της Νέας Πέλλας, και άλλοι της Εύβοιας, ανταποκρίθηκαν στις προσπάθειες της Επιτροπής να συγκεντρώσει στρατιωτική δύναμη. Η επανάσταση ξέσπασε στον Όλυμπο, στα Πιέρια και στη Χαλκιδική και έληξε με ανακωχή μεταξύ

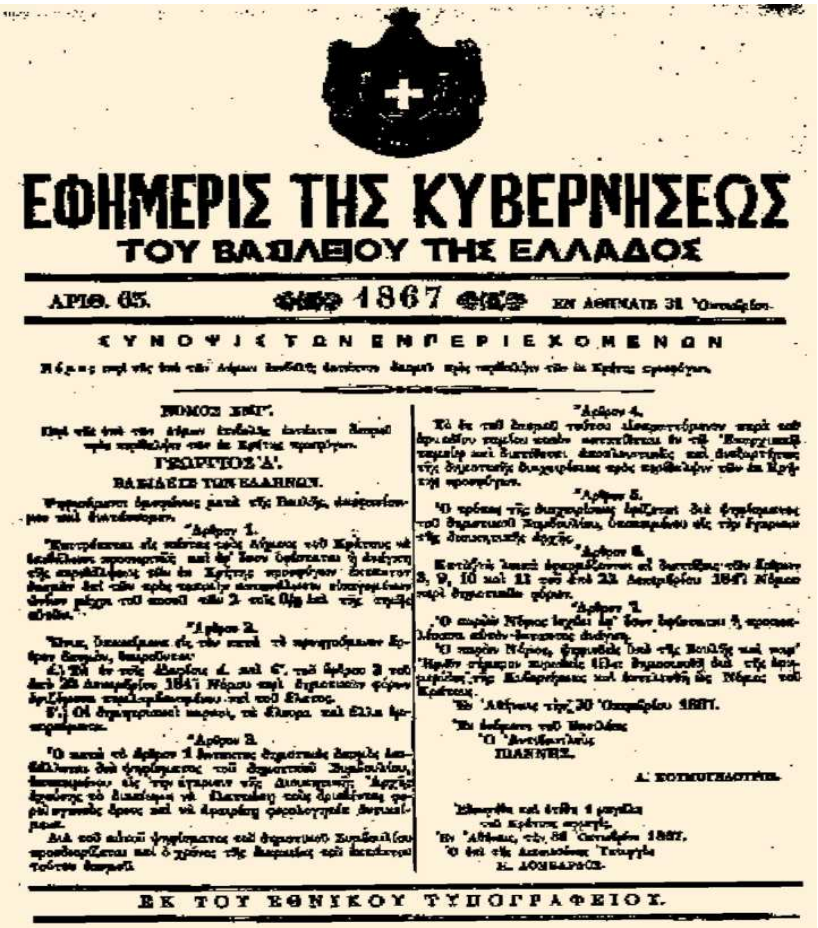
των Ελλήνων επαναστατών και των Τούρκων. Πολλοί επαναστάτες πέρασαν για ασφάλεια στην ελεύθερη Ελλάδα. Λίγο αργότερα, μερικοί απ' αυτούς επέστρεψαν στις περιοχές τους.

Το τελευταίο ρεύμα (εσωτερικών) προσφύγων δημιούργησε ο ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897. Την υποχώρηση του ελληνικού στρατού, μετά την κατάληψη της Λάρισας, ακολούθησε και γενική έξοδος του άμαχου πληθυσμού, που έφευγε πανικόβλητος. Η συνθήκη ειρήνης της Κωνσταντινούπολης προέβλεπε ρυθμίσεις στη θεσσαλική συνοριακή γραμμή με μικρές βελτιώσεις υπέρ των Τούρκων. Στα εδάφη αυτά δεν βρίσκονταν κατοικημένες περιοχές, εκτός από ένα χωριό, την Κουτσούφλιανη, το οποίο οι κάτοικοί του εγκατέλειψαν και εγκαταστάθηκαν νοτιότερα σε ελληνικό έδαφος.

Μικρός αριθμός Κρητών είχε καταφύγει στην ελεύθερη Ελλάδα το 1841, μετά την αποτυχία κινήματος στην Κρήτη. Η Κρητική επανάσταση όμως του 1866-1869 ήταν αυτή που προκάλεσε το μεγαλύτερο προσφυγικό κύμα στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα. Οι πρώτες κρητικές οικογένειες έφθασαν τον Ιούλιο του 1866 στον Πειραιά και τη Σύρο μέσω Κυθήρων. Την ίδια εποχή συστάθηκε στην Αθήνα η *Κεντρική Επιτροπή υπέρ των Κρητών,* που μαζί με την αντίστοιχη της Σύρου ανέλαβαν την ενίσχυση του κρητικού αγώνα. Για τον ίδιο σκοπό, και ιδιαίτερα για την περίθαλψη των αμάχων προσφύγων, ιδρύθηκαν στο εξωτερικό διάφορες επιτροπές, όπως αυτή του Λονδίνου, η οποία, σε συνεργασία με την *«Αγγλοελληνική Επιτροπή»* στην Αθήνα, ανέλαβε την περίθαλψη 4.500 προσφύγων.

Ως τα μέσα του 1867, μικρός σχετικά αριθμός αμάχων κατόρθωσε να φύγει από την Κρήτη, όπου τα προβλήματα διαβίωσης ήταν μεγάλα. Μερικά ξένα πλοία που τους μετέφεραν διέκοψαν στη συνέχεια για μήνες τη μεταφορά γυναικόπαιδων, μετά από διαμαρτυρίες της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Το μεγάλο προσφυγικό κύμα ξέσπασε τον επόμενο χρόνο. Το Φεβρουάριο του 1868 είχαν φτάσει περίπου 10.000 πρόσφυγες στην

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΑΡΙΘ. 65. 1867 ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 31 Οκτωβρίου.

ΣΥΝΟΨΙΣ ΤΩΝ ΕΝΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΝΟΜΟΣ ΞΘΙ'.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α'.

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ.

ΕΚ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ.

Φώτο Νο 1

Νόμος του 1867, με τον οποίο επιβλήθηκε έκτακτη εισφορά για την περίθαλψη των Κρητών προσφύγων

Αθήνα. Μέσα στον ίδιο χρόνο πρόσφυγες κατέπλεαν καθημερινά σε μεγάλες ομάδες, κυρίως άμαχος πληθυσμός, σε κακή κατάσταση. Το κράτος, όπως βρέθηκε σε αδυναμία να στηρίξει σταθερά την Κρητική επανάσταση, έτσι απέτυχε και να αντιμετωπίσει το οξύ προσφυγικό πρόβλημα.

Στις επόμενες δεκαετίες η προσφυγική κίνηση που συνδεόταν με τις κρίσεις του Κρητικού ζητήματος ήταν πολύ μικρότερης κλίμακας και είχε προσωρινό χαρακτήρα. Το 1895 ανακινήθηκε πάλι το Κρητικό. Τα όμως αυτής της περιόδου (1895-1898), που ήταν καθοριστικά για την τύχη του νησιού, δεν προκάλεσαν κύμα μεγάλης φυγής.

2.4 ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 20ό ΑΙΩΝΑ

Ο αριθμός των προσφύγων, οι οποίοι κατέφυγαν στην Ελλάδα κατά το 19ο αιώνα, δεν ήταν πολύ μεγάλος. Αντίθετα, τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα τα κύματα των προσφύγων που έφθαναν στην Ελλάδα ήταν συχνότερα και πολυαριθμότερα. Αιτία ήταν οι πολεμικές συγκρούσεις και η εχθρότητα μεταξύ των κρατών της Βαλκανικής χερσονήσου, ως συνέπεια του γενικότερου ανταγωνισμού στην περιοχή. Αποκορύφωμα στην όλη κίνηση των πληθυσμών αποτέλεσε ο ξεριζωμός του Ελληνισμού της Μικράς Ασίας και της Ανατολικής Θράκης το 1922. Ο μεγάλος αριθμός των προσφύγων και ο οριστικός χαρακτήρας που πήρε η εκδίωξη από τις πατρογονικές εστίες ανάγκασε την ελληνική πολιτεία να λάβει συστηματικότερα μέτρα για την περίθαλψη και την αποκατάστασή τους στη νέα πατρίδα.

Οι πρώτοι Έλληνες που πέρασαν μαζικά τα σύνορα τον 20ό αιώνα ήταν κάτοικοι της Ανατολικής Ρωμυλίας, περιοχής της Βουλγαρίας με σημαντικό ελληνικό πληθυσμό. Η αναγκαστική μετανάστευση στην Ελλάδα το 1906 ήταν συνέπεια των βιαιοπραγιών των Βουλγάρων, εξαιτίας του ανταγωνισμού Ελλάδας-Βουλγαρίας για επικράτηση στην υπό οθωμανική κυριαρχία Μακεδονία (Μακεδονικός Αγώνας). Τον ίδιο χρόνο Έλληνες κάτοικοι της Ρουμανίας απελάθηκαν, λόγω της έξαρσης που γνώριζε την ίδια εποχή το Κουτσοβλαχικό ζήτημα, το οποίο επηρέαζε τις σχέσεις Ελλάδας-Ρουμανίας.

Μετά την υπογραφή της συνθήκης του Βουκουρεστίου τον Αύγουστο του 1913, με την οποία τερματίζονταν οι Βαλκανικοί πόλεμοι, Έλληνες από τη Βουλγαρία, καθώς και από τη Δυτική Θράκη και το τμήμα της Ανατολικής Μακεδονίας, που είχαν κατακυρωθεί στη Βουλγαρία, καθώς και από περιοχές που είχαν παραχωρηθεί στη Σερβία, έφθασαν στην Ελλάδα. Την εποχή αυτή έφθασε και το πρώτο μεταναστευτικό ρεύμα από τη Ρωσία. Έλληνες της περιοχής του Καυκάσου, με την αναγγελία της προσάρτησης της εύφορης Μακεδονίας, άρχισαν να μεταναστεύουν στην Ελλάδα, με την ελπίδα ότι θα τους παραχωρούσαν γη. Κάποιοι απ' αυτούς κατόρθωσαν να εγκατασταθούν στην Κεντρική Μακεδονία. Το μεταναστευτικό ρεύμα αναχαιτίστηκε με επέμβαση της ελληνικής κυβέρνησης.

Η ελληνική παρουσία στη Μικρά Ασία υπήρξε μακραίωνη. Οι πυκνοί κατά την αρχαιότητα και τους βυζαντινούς χρόνους ελληνικοί πληθυσμοί αραίωσαν αισθητά μετά το 12ο αιώνα, κυρίως λόγω των μαζικών εξισλαμισμών. Όμως, κατά το 18ο και

19ο αιώνα ενισχύθηκαν και πάλι με μεταναστεύσεις από τον κυρίως ελλαδικό χώρο. Την περίοδο αυτή, εκτός από την αύξηση του ελληνικού πληθυσμού, σημειώθηκε οικονομική άνοδος των Ελλήνων, πνευματική άνθηση και αξιόλογη κοινοτική και εκπαιδευτική οργάνωση. Σε περιοχές με πυκνό ελληνικό πληθυσμό ιδρύθηκαν κοινότητες, σύλλογοι, σχολεία και ευαγή ιδρύματα με μεγάλη ακτινοβολία.

Η εθνική αφύπνιση των Τούρκων, που είχε ξεκινήσει από τα τέλη του 19ου αιώνα, ενισχύθηκε μετά την εδαφική συρρίκνωση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Ο τουρκικός εθνικισμός συνέβαλε στην εχθρική αντιμετώπιση των μειονοτήτων που ζούσαν στην Οθωμανική αυτοκρατορία. Στο στόχαστρο βρέθηκαν κυρίως οι Έλληνες και οι Αρμένιοι, καθώς είχαν συγκεντρώσει στα χέρια τους το μεγαλύτερο μέρος του εμπορίου και της βιομηχανίας της χώρας. Η εκκρεμότητα επίσης στο ζήτημα της κατακύρωσης των νησιών του ανατολικού Αιγαίου στην Ελλάδα επιδείνωσε τις σχέσεις Ελλάδας-Τουρκίας.

Τους πρώτους μήνες του 1914 έγιναν αθρόες μεταναστεύσεις Μουσουλμάνων της Σερβίας, της Βουλγαρίας και της Ελλάδας προς τη Μικρά Ασία, οι οποίες υποκινήθηκαν σε γενικές γραμμές από την τουρκική κυβέρνηση. Αυτό έδωσε το πρόσχημα στην τουρκική κυβέρνηση, σε συνδυασμό με την επικείμενη είσοδο της Τουρκίας στον Α' Παγκόσμιο πόλεμο, να εκδιώξει τους Έλληνες. Πρώτα θύματα υπήρξαν οι Έλληνες της Ανατολικής Θράκης, οι οποίοι εκδιώχθηκαν από τις εστίες τους στις αρχές του 1914. Το Μάιο οι διωγμοί επεκτάθηκαν και στη Δυτική Μικρά Ασία, με το πρόσχημα της εκκένωσης της περιοχής απέναντι από τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου, για στρατιωτικούς λόγους. Όλη η επιχείρηση έγινε με την καθοδήγηση των Γερμανών, συμμάχων των Τούρκων. Η εκκένωση μεθοδεύτηκε πρώτα με ανθελληνική εκστρατεία του τουρκικού τύπου και καταπίεση των Ελλήνων για να εξαναγκαστούν σε *«εκούσια»* μετανάστευση. Σε πολλές περιπτώσεις διαπράχθηκαν λεηλασίες και δολοφονίες σε βάρος των Ελλήνων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΤΟΥ '22 ΣΤΟ ΛΕΚΑΝΟΠΕΔΙΟ ΑΘΗΝΩΝ. Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΩΝ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ.

3.1 ΟΙ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΕΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ

Οι πρόσφυγες του ’22 εγκαταστάθηκαν σχεδόν σε όλο το Λεκανοπέδιο Αθηνών, με έμφαση στις δυτικές βιομηχανικές συνοικίες Κοκκινιά, Δραπετσώνα, Κορυδαλλό, Κερατσίνι, την περιοχή Νέας Ιωνίας-Νέας Φιλαδέλφειας, την περιοχή Καισαριανής, Βύρωνα και Υμηττού και την περιοχή Καλλιθέας.

Φώτο No 2

Τα κριτήρια ήταν βασικά δύο, η ύπαρξη ελεύθερων και απαλλοτριώσιμων χώρων και η μη εγγύτητα με τις «καλές περιοχές» της Αθήνας. Κύρια συνέπεια ήταν η συνύπαρξη προσφυγικών συνοικισμών και βιομηχανικών μονάδων, είτε αυτές είχαν προηγηθεί (περιοχές Πειραιά, Κοκκινιάς, Υμηττού κ.α.) είτε εγκαταστάθηκαν μετά τους πρόσφυγες (περιοχές Νέας Ιωνίας κ.α.). Υπήρξαν και εξαιρέσεις, όπου μέτρησε περισσότερο η ύπαρξη δημόσιας ή εύκολα απαλλοτριώσιμης γης (Καισαριανή,

Τζιτζιφιές κ.α.) ή όπου υπήρξαν προσωρινοί διαθέσιμοι χώροι (προαύλιο Χατζηκυριάκειου, παλιό σκοπευτήριο Καλλιθέας, Κουντουριώτικα, Πεδίο Άρεως κ.λπ.). Οι φορείς που κατασκεύασαν τις προσφυγικές κατοικίες ήταν τρεις: το Ταμείο Περιθάλψεως Προσφύγων (ΤΠΠ) από το 1922 έως το 1925, η Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων (ΕΑΠ) από το 1924 έως το 1930 και το Υπουργείο Πρόνοιας από το 1922 έως το 1940.

Φώτο No 3

των τριώροφων Σε όλο το Λεκανοπέδιο της Αθήνας εντοπίστηκαν περίπου πενήντα εγκαταστάσεις που καλύπτουν τους ακόλουθους κατ' αρχήν έξι τύπους:

- εγκατάσταση σε ξύλινα παραπήγματα των πολεμικών επανορθώσεων που παραχωρούσε το κράτος, τα λεγόμενα «γερμανικά» (Περιστέρι, Κοκκινιά)
- εγκατάσταση σε μονώροφα ή διώροφα, απλά ή δίδυμα σπίτια, που κατασκευάζονταν από τους οργανισμούς που αναφέρθηκαν παραπάνω (Νέα Φιλαδέλφεια, Καισαριανή, Βύρωνας, Νέα Ιωνία, Καλλιθέα, Ρέντης, Κοκκινιά)
- εγκατάσταση σε πρόχειρα παραπήγματα κατασκευής επίσης των οργανισμών αυτών (Κουντουριώτικα, Πεδίο Άρεως, Δραπετσώνα, Καλλιθέα, Σφαγεία, Δουργούτι)

- εγκατάσταση σε τριώροφες πολυκατοικίες που κατασκεύαζαν η Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων και το Υπουργείο Πρόνοιας (λεωφόρος Αλεξάνδρας, Στέγη Πατρίδος, Δραπετσώνα, Κερατσίνι)

- παραχώρηση οικοπέδων, όπου με ιδιωτική πρωτοβουλία έκτιζαν οι πρόσφυγες τις κατοικίες τους (Νέα Ιωνία, Καισαριανή, Κοκκινιά, Κορυδαλλός, Κερατσίνι)

-τέλος, εγκατάσταση με αυθαίρετα παραπήγματα είτε σε εκτός πόλεως περιοχές (Αμφιθέα, Κορυδαλλός, Καλογρέζα, Περισσός, κ.α.), είτε σε κενούς χώρους μέσα στην πόλη (Ιλισσός, Πανόρμου κ.α.), είτε στα εσωτερικά των οικοδομικών τετραγώνων των οργανωμένων μονάδων πολυκατοικιών (σχεδόν σε όλους τους παραπάνω χώρους).

Τα περισσότερα παραπήγματα, κρατικά ή αυθαίρετα, κατεδαφίστηκαν και στη θέση τους έγιναν πολυκατοικίες, λίγες στο Μεσοπόλεμο και οι περισσότερες μετά το 1960, συχνά με τη συνένωση περισσότερων της μιας ιδιοκτησιών και το σύστημα της αντιπαροχής.

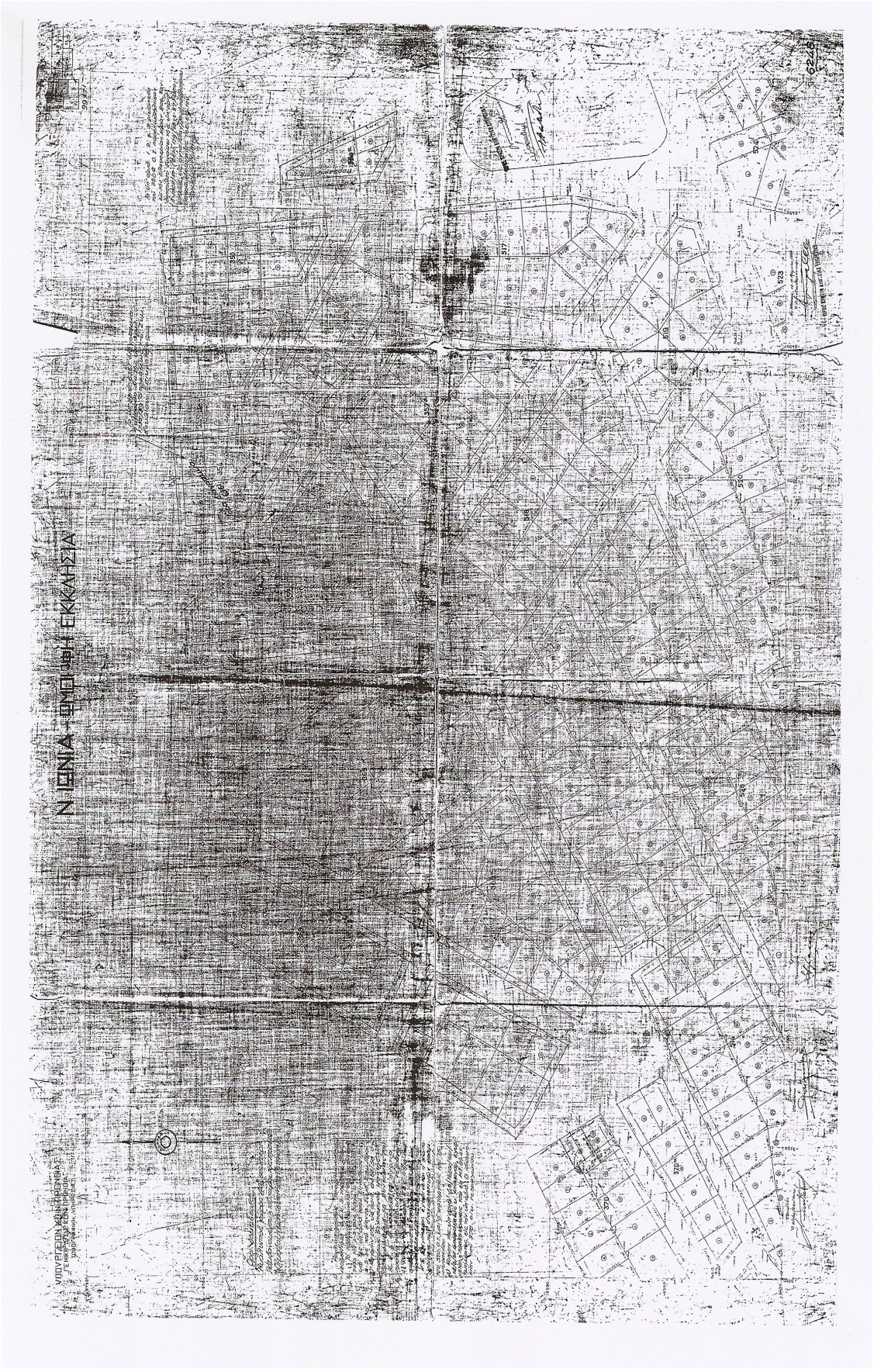
Φώτο No 4

3.2 ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ

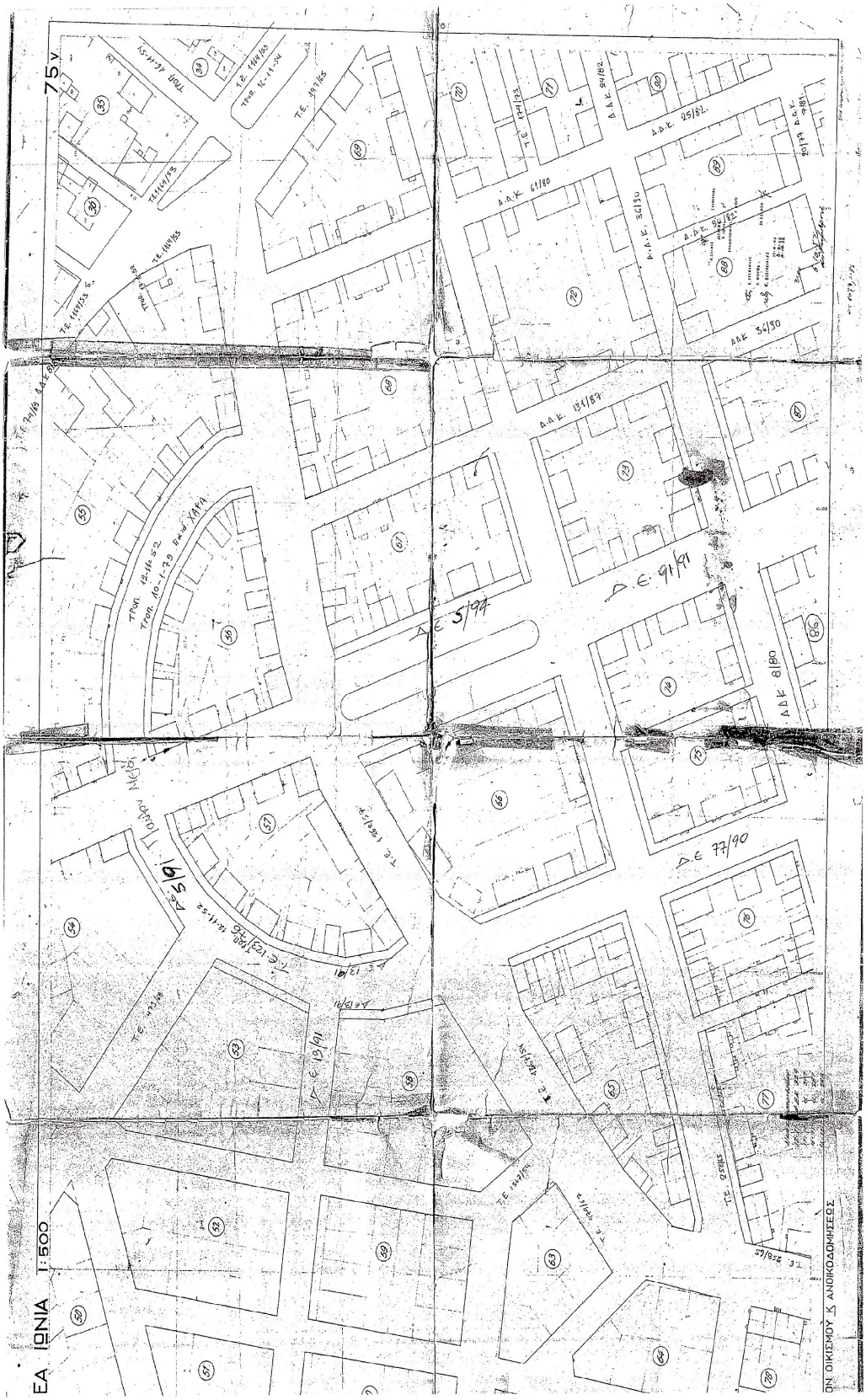
Όσον αφορά την πολεοδομική οργάνωση, στις περιπτώσεις κρατικών παραπηγμάτων ακολουθείται η λογική του ιπποδάμειου συστήματος, όπου τα παραπήγματα διατάσσονται εν σειρά σε στοίχους και καταλαμβάνουν όλο το διαθέσιμο χώρο, αφήνοντας κάποια κενά «πλατειών» ή κοινόχρηστων λουτρών και εγκαταστάσεων υγιεινής, πλυντηρίων κ.λπ. Στις πολυκατοικίες εφαρμόζονται οι αρχές του Μοντέρνου Κινήματος του Μεσοπολέμου σε κατά στοίχους διατάξεις, συνήθως σε παράλληλες σειρές (λεωφόρος Αλεξάνδρας, Στέγη Πατρίδος, Δραπετσώνα κ.α.), αλλά και σε γωνιακές συνθέσεις με κεντρικούς μεγάλους χώρους (Άγιοι Ανάργυροι, Πειραιάς κ.α.). Στις περιπτώσεις διώροφων κατοικιών ή πολυκατοικιών είτε έχουμε ιπποδάμειο (Σταματάκη, Ρέντη) είτε εκλεκτικιστικές συνθέσεις κηπουπόλεων με κυκλικούς δρόμους και συμμετρικές πλατείες (Νέα Ιωνία, Νέα Φιλαδέλφεια).

Σε περιπτώσεις συνθέσεων που περιβάλλουν το οικοδομικό τετράγωνο αφήνοντας στο κέντρο του ελεύθερο δημόσιο χώρο με κοινόχρηστες λειτουργίες όπως τα πλυντήρια που αναφέρθηκαν, το σύνολο των περιοχών είναι οικοδομικά τετράγωνα ιπποδάμειου συστήματος (Κοκκινιά κυρίως). Όπου διανέμονται οικόπεδα ακολουθείται το ιπποδάμειο σύστημα, εκτός αν η τοπογραφία ή ο διαθέσιμος χώρος δεν το ευνοούν (Καισαριανή, Νέα Ιωνία, Κορυδαλλός κ.α.).

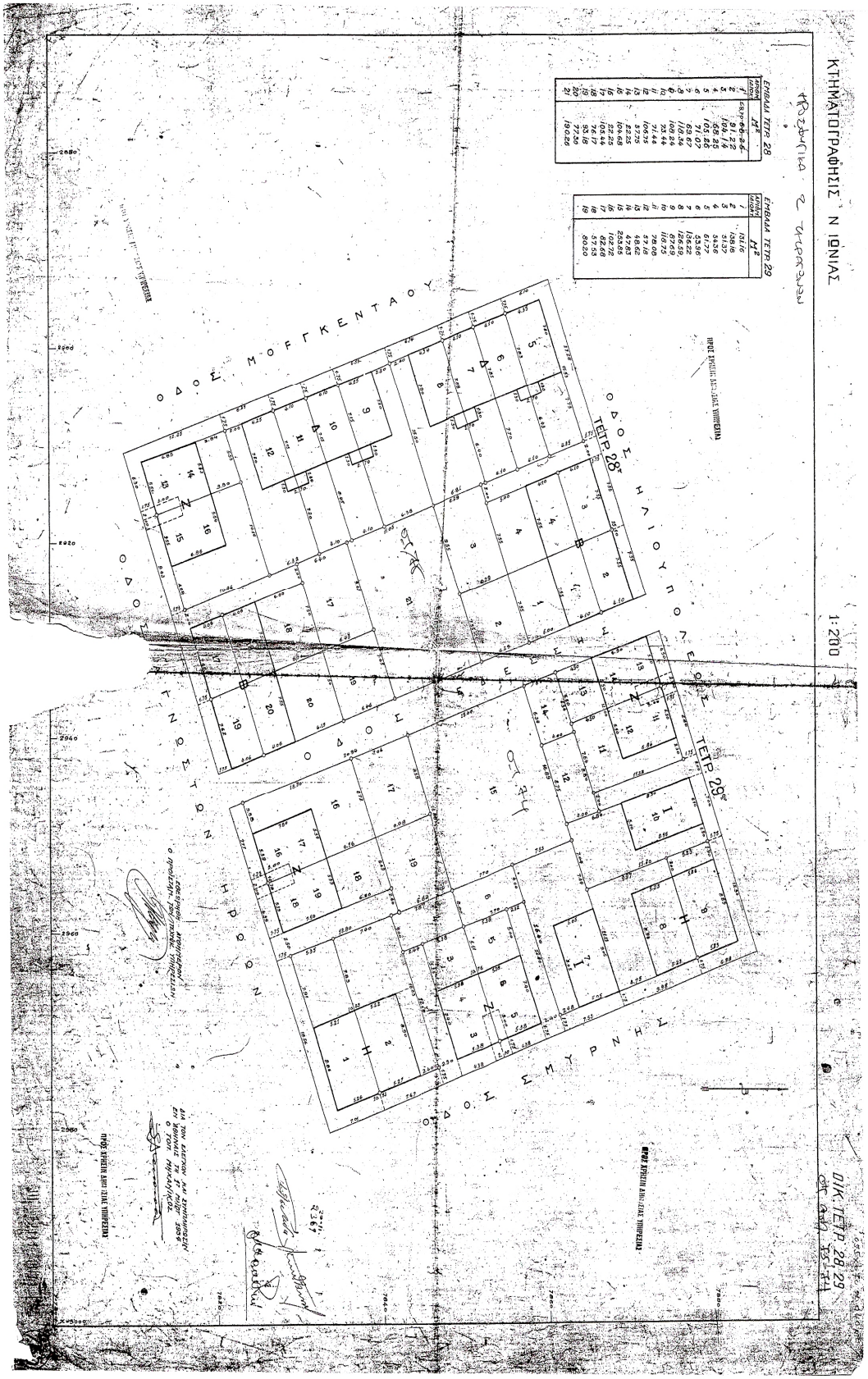
Στα αυθαίρετα των οικιστών γίνεται ό,τι και σε κάθε άλλη αυθαίρετη δόμηση στην Αθήνα, προσπάθεια διανομής της κατειλημμένης γης, όπου ενστικτωδώς αφήνονται ελάχιστες ελεύθερες δίοδοι σε ένα γενικό «ιπποδάμειο» σύστημα, που συνήθως είναι προέκταση των παρυφών της πόλης όπου προσκολλώνται τα αυθαίρετα.

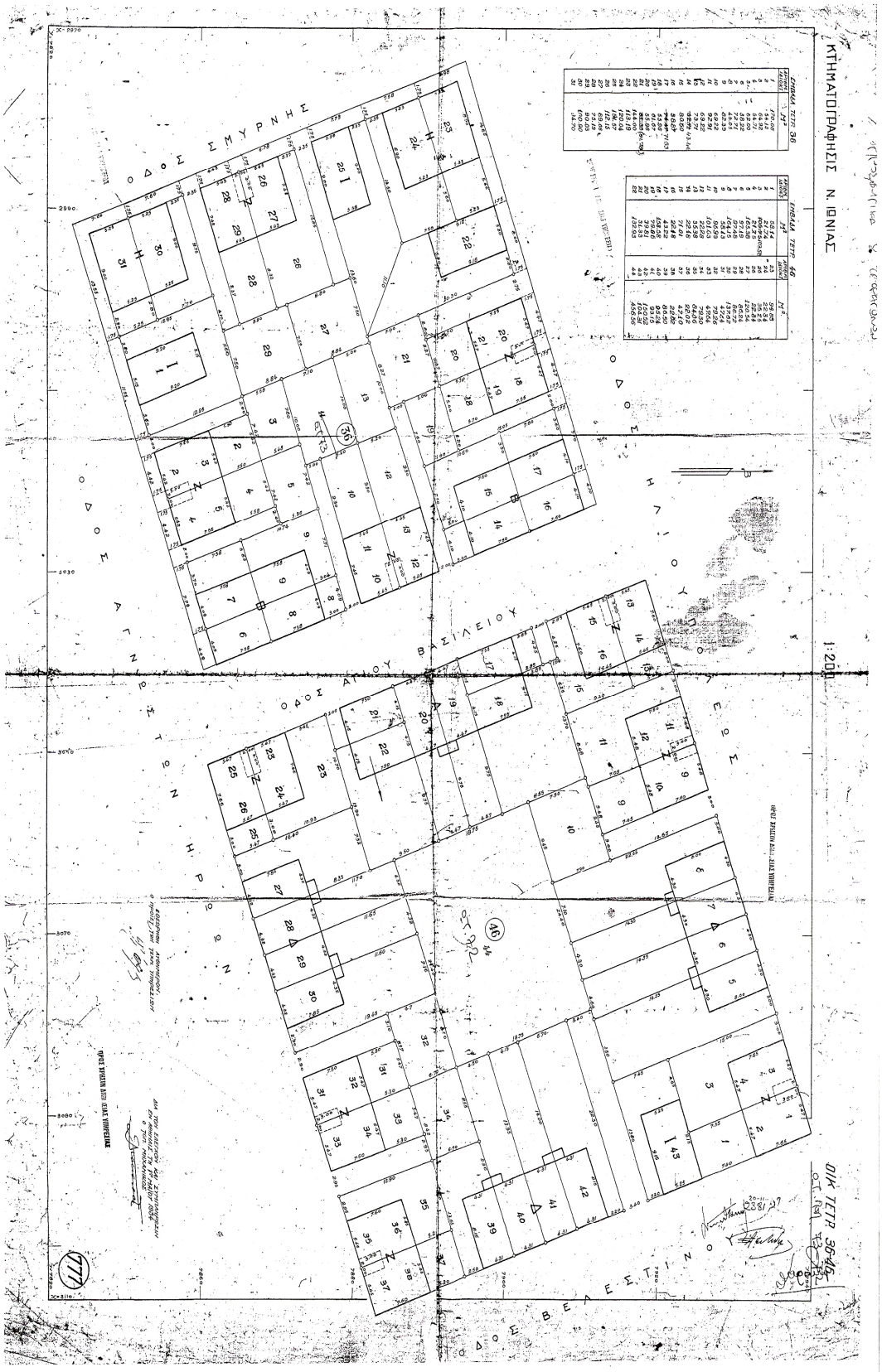
Χάρτης Νο 1

75ν
ΕΛ. ΙΩΝΙΑ 1:500
Δ.Ε. 5/92
Δ.Ε. 91/91
Δ.Ε. 77/90
Δ.Ε. 15/91
Δ.Ε. 16/91
ΟΝ ΟΙΚΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΕΩΣ

Χάρτης Νο 2

ΚΤΗΜΑΤΟΓΡΑΦΗΣΙΣ Ν ΙΩΝΙΑΣ
1:200
ΟΔΟΣ ΜΟΡΓΚΕΝΤΑΟΥ
ΟΔΟΣ ΗΛΙΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΟΔΟΣ ΤΗΝΟΣΤΟΝ ΗΡΩΩΝ
ΟΔΟΣ ΜΥΡΤΙΔΟΣ
ΤΕΤΡ 28
ΤΕΤΡ 29
ΟΙΚ ΤΕΤΡ 28, 29

Χάρτης Νο 3

ΚΤΗΜΑΤΟΓΡΑΦΗΣΕ Ν. ΙΩΝΙΑΣ
ΟΔΟΣ ΣΜΥΡΝΗΣ
ΟΔΟΣ ΑΓΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
ΟΔΟΣ ΣΤΡΟΦΗΣ ΙΩΝΙΑΣ
ΟΔΟΣ ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΥ
ΟΔΟΣ ΗΛΙΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΟΙΚ ΤΕΤΡ 36
ΟΙΚ ΤΕΤΡ 46
1:200

Χάρτης Νο 4

3.3 ΤΥΠΟΙ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ

Όσον αφορά τους τύπους κατοικίας, σήμερα σώζονται πολλές νησίδες κάθε τύπου εκτός των παραπηγμάτων (των περιπτώσεων 4 και 6, με εξαίρεση τα προσκτίσματα ανάμεσα στους στοίχους στις Τζιτζιφιές κ.α.). Οι περιοχές οργανωμένης δόμησης πολυκατοικιών σώζονται ακέραιες αλλά σε κακή εν γένει κατάσταση, οι περιοχές διώροφων πολυκατοικιών ή διπλοκατοικιών αλλού σώζονται πλήρεις, αλλού αλλοιωμένες από την ανοικοδόμησή τους σε πολυκατοικίες ή από εκτεταμένες επισκευές και προσθήκες. Σώζονται ακόμη εκτεταμένες νησίδες των «γερμανικών», όπως στην Κοκκινιά. Ειδικότερα:

- Απρόσμενα, σώζεται ολόκληρη σχεδόν η περιοχή των Γερμανικών της Κοκκινιάς, ενώ έχουν κατεδαφιστεί και αντικατασταθεί από νέες κατασκευές οι λοιπές (Περιστέρι κ.α.). Σώζονται ακόμη πολλές περιπτώσεις αυτοστέγασης στην Κοκκινιά, τη Νέα Ιωνία, την Καισαριανή κ.α.
- Από τις διώροφες κατοικίες, κατά περίπτωση σώζονται μεμονωμένα κτήρια στις περιοχές αυτές αλλά και ολόκληρες μονάδες από 4-8 οικοδομικά τετράγωνα. Είναι κτισμένα βάσει τυποποιημένων σχεδίων της ΕΑΠ και του ΤΠΠ, από οπτοπλινθοδομή ή λιθοδομή, ξύλινη στέγη με χαρακτηριστικά δίδυμα φουρούσια, εξωτερικές κλίμακες λιθόκτιστες με ξύλινα κιγκλιδώματα. Πολλές από αυτές τις ομάδες διατηρούνται πολύ καλά, άλλες έχουν υποστεί ανεπίτρεπτες «σύγχρονες» παρεμβάσεις και άλλες είναι σε άθλια κατάσταση. Σημειώνεται ότι στη Φιλαδέλφεια, το Βύρωνα και τη Νέα Ιωνία, έχουμε περισσότερο «αποκαταστάσεις» μεμονωμένων κτηρίων, ανεξάρτητα από το αν αυτά αποτελούν σχεδόν συμπαγείς ομάδες, ενώ στην Κοκκινιά έχουμε σχεδόν ολόκληρα οικοδομικά τετράγωνα, τα οποία διασώζουν την αρχική τους μορφή. Σημειώνεται ότι στο κέντρο αυτών των οικοδομικών τετραγώνων υπήρχαν κοινόχρηστα πλυντήρια, τα οποία γρήγορα καταλήφθηκαν και συμπληρώθηκαν από νέους πρόσφυγες (συγγενείς ή συγχωριανούς των εγκατεστημένων στα κανονικά κτήρια). Σήμερα έχουν κατεδαφιστεί και τα αυθαίρετα και τα πλυντήρια και ο εσωτερικός χώρος των οικοδομικών τετραγώνων είναι ιδιαίτερα οικείος και σε ανθρώπινη κλίμακα και λειτουργεί ως κέντρο γειτονιάς, παιδότοπος, τόπο συνάντησης και κουτσομπολιού.
- Τριώροφες πολυκατοικίες του τύπου των στοίχων, μορφολογίας του Μοντέρνου Κινήματος, επώνυμων αρχιτεκτόνων του Μεσοπολέμου. Είναι κατασκευασμένες με μικτό σύστημα, τοιχοποιία από λιθοδομή και πλάκες από οπλισμένο σκυρόδεμα.

Σώζονται όλες πλην εκείνων της λεωφόρου Πέτρου Ράλλη που κατεδαφίστηκαν και ο χώρος τους εντάχθηκε στο προαύλιο του Κρατικού Νοσοκομείου Νίκαιας.

Φώτο No 5

Τις περισσότερες φορές είναι σε άθλια κατάσταση και κατοικούνται από οικονομικούς μετανάστες. Παρουσιάζουν φθορές αναστρέψιμες, κυρίως στα επιχρίσματα, στα κλιμακοστάσια και τους εξώστες, λόγω φθορών του οπλισμένου σκυροδέματος, και στα κουφώματα.

- Σώζονται -και είναι ενδιαφέρον να μελετηθούν και να διατηρηθούν για λόγους ιστορικούς- αυθαίρετα παραπήγματα ανάμεσα στους στοίχους που έχουν αφήσει πλέον διόδους 1-2 μέτρων. Τα παραπήγματα αυτά είναι από πλίνθους, λίθους, ξύλα και άλλα ευτελή υλικά (Τζιτζιφιές κ.α.)

3.4 ΜΕΘΟΔΟΙ ΚΑΙ ΥΛΙΚΑ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ

Όσον αφορά τις μεθόδους και τα υλικά κατασκευής, τα προσφυγικά σπίτια καλύπτουν όλο σχεδόν το φάσμα των υλικών που συναντά κανείς στις ιστορικές κατασκευές. Υπάρχουν πολλά κτισμένα από ωμές πλίνθους και στέγη από πισσόχαρτο ή, αργότερα, κεραμίδια (Νέα Ιωνία, Κοκκινιά κ.α.), μονώροφα ή διώροφα από οπτοπλινθοδομή και ξύλινα πατώματα και στέγη (Νέα Φιλαδέλφεια, Υμηττός κ.α.), μονώροφα ή διώροφα από λιθοδομή (Νέα Φιλαδέλφεια, Καισαριανή, Κοκκινιά), πολυκατοικίες μικτής κατασκευής με οριζόντια στοιχεία από οπλισμένο σκυρόδεμα και φέροντες λίθινους τοίχους (λεωφόρος Αλεξάνδρας, Άγιοι Ανάργυροι, Καισαριανή κ.α.).

Φώτο No 6

3.5 ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ, ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Στις περισσότερες από τις συνοικίες της Αθήνας σώζονται ακόμη πολλά προσφυγικά κτήρια. Ο βαθμός διατήρησής τους και η κατάσταση της αρχικής τους κατασκευής ποικίλλουν. Οι αλλοιώσεις, τόσο σε μεμονωμένα κτήρια όσο και σε σύνολα, είναι κατ' αρχήν αναστρέψιμες. Ιδιαίτερα στα μη επισκευασμένα κτήρια που απλά ερειπώνονται η αποκατάσταση είναι θέμα μελέτης και έρευνας των υλικών και των κατασκευαστικών μεθόδων του Μεσοπολέμου. Αποτελούν όχι μόνο ιστορικά τεκμήρια και σημεία αναφοράς της συλλογικής μνήμης, αλλά και σπίτια κτισμένα με ανθρώπινα μέτρα, με κύριο στοιχείο τη διατήρηση της κοινωνικότητας στις γειτονιές, που τόσο λείπει από όλες τις μεγάλες πόλεις ανά τον κόσμο. Ως προς την τυπολογία, έχουν ένα δικό τους ιδιαίτερο χαρακτήρα, που είναι αμέσως αναγνωρίσιμος και προσφιλής. Ως προς τη μέθοδο κατασκευής, είναι ενδεικτικά της εποχής του Μεσοπολέμου, όσον αφορά τις μέτριες κατασκευές και όχι τις πιο πολυτελείς. Είναι ακόμη χαρακτηριστικά της μετάβασης από τα παραδοσιακά υλικά και μεθόδους στο οπλισμένο σκυρόδεμα, αλλά και της μετάβασης από τα μικρά συνεργεία μαστόρων στο σύστημα των εργολάβων και των πιο μαζικών κατασκευών. Είναι κτισμένα σε μια κρίσιμη καμπή της εξέλιξης του αστικού τοπίου. Για όλους αυτούς τους λόγους είναι απαραίτητη η διατήρησή τους μέσα στο ολοένα και πιο απρόσωπο τοπίο της Αθήνας.

Φώτο No 7

Παρ' ολ' αυτά, σήμερα τα προσφυγικά κτήρια δέχονται ασφυκτικές πιέσεις από τη λαίλαπα της οικοδόμησης. Επιπλέον, δεν είναι σε όλους αμέσως εμφανής η σημασία της διατήρησής τους, αφού συχνά η έννοια ιστορικό κτήριο ταυτίζεται με τη νεοκλασική τυπολογία ή με την παλαιότητα και μόνο. Συχνά τα προσφυγικά αποτελούν τον εύκολο στόχο σε μια διαδικασία κατεδάφισης από εργολάβους και ιδιοκτήτες. Πρόσφατο παράδειγμα αποτελούν τα προσφυγικά της λεωφόρου Αλεξάνδρας, που σώθηκαν χάρη στην αντίδραση της Σχολής Αρχιτεκτόνων και όλων όσων ενδιαφέρονται για τη διατήρηση της αρχιτεκτονικής μας κληρονομιάς. Ο επιθυμητός στόχος είναι να υπάρξει μια συνολική προστασία των αξιόλογων και καλά διατηρημένων περιοχών, οι οποίες είναι πάρα πολλές, αλλά και όλων των διαφορετικών κτηριακών τύπων. Τα προσφυγικά έχουν αξία ως σύνολο κτηρίων πρώτα από όλα και έπειτα ως μεμονωμένα κτήρια. Μαζί με αυτά χάνονται μνήμες, άνθρωποι, κοινωνικές δομές, γειτονιές, έθιμα. Είναι απαραίτητο να βοηθήσουμε όλοι στη διαδικασία προστασίας και κατανόησης της πολιτιστικής και ιστορικής κληρονομιάς μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΡΥΜΟΤΟΜΙΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΙΩΝΙΑΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥΣ

4.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1922-1940.

Η Ν. Ιωνία, αποτελεί παράδειγμα ανάπτυξης πόλης που η πολεοδομική και οικιστική της δομή άλλαξε ριζικά. Σήμερα οι προσφυγικοί οικισμοί παίρνουν τη θέση τους στην ιστορία της αρχιτεκτονικής και της πολεοδομίας. Τα βιομηχανικά κτίρια επί πλέον στη Νέα Ιωνία συνιστούν μια ακόμα εκφραστική πτυχή της αρχιτεκτονικής της φυσιογνωμίας της πόλης και θεωρούνται σημάδια μιας άλλης εποχής.

Η συγκεκριμένη χρονική περίοδος το έτος του 1922 είναι η χρονική αφετηρία για τη δημιουργία της πόλης και όσον αφορά το λόγο που η πρώτη ιστορική περίοδο σταματά το 1940, αυτό συμβαίνει διότι καταρχήν τότε έχουμε την έναρξη σημαντικών ιστορικών γεγονότων και κατά δεύτερον που έπεται του πρώτου παράγοντα είναι διότι ενώ μέχρι τότε η Νέα Ιωνία ακολουθεί μια πορεία προόδου και δημιουργίας αυτή η πορεία ανακόπτεται εξαιτίας των συμβάντων, αν και θα μπορούσε βέβαια η περίοδο να μελετηθεί μέχρι και το 1950 επιλέξαμε αυτό το χρονικό διαχωρισμό διότι τη δεύτερη ιστορική περίοδο, καθώς τα γεγονότα και οι συνθήκες είναι δυσμενείς, στη Νέα Ιωνία παρατηρείται μια πρωτοφανής για την εποχή πρόοδο .Ο ερχομός των προσφύγων, σε αυτή την πρώτη περίοδο, σηματοδοτεί τη γέννηση της πόλης. Στη περιοχή των ποδαράδων έρχονται αρχικά 500 οικογένειες ταπητουργών προσφύγων από τη Σπάρτη της Πισιδίας με σκοπό την οργάνωση της ταπητουργίας και το μπόλιασμα της στην Ελληνική πραγματικότητα . Στη συνέχεια άρχισαν να καταφθάνουν πρόσφυγες από ολόκληρη τη μικρά Ασία, από την Ινέπολη, την Κασταμονή, τη Σμύρνη, την Αλάια, τα Βουρλά, την Αττάλεια, τον Πόντο, την Καππαδοκία, τη Σαφράμπολη, τη Νεάπολη, το Ικόνιο, το Αϊβαλί, τα Θυάτειρα και όχι μόνο. Αρχικά οι πρόσφυγες προσπαθούσαν να οργανώσουν τη ζωή τους προσωρινά ,καθώς πίστευαν ότι η εγκατάσταση τους θα είναι για μικρό χρονικό διάστημα στην εκεί περιοχή και είχαν την ελπίδα πως θα επέστρεφαν σύντομα.

Το 1923 τα 1230 στρέμματα του κτήματος που αγοράστηκαν από την Ε.Α.Π. εκχερσώθηκαν με ρυθμούς πυρετικούς και χτίστηκαν μέσα σε ελάχιστο χρονικό

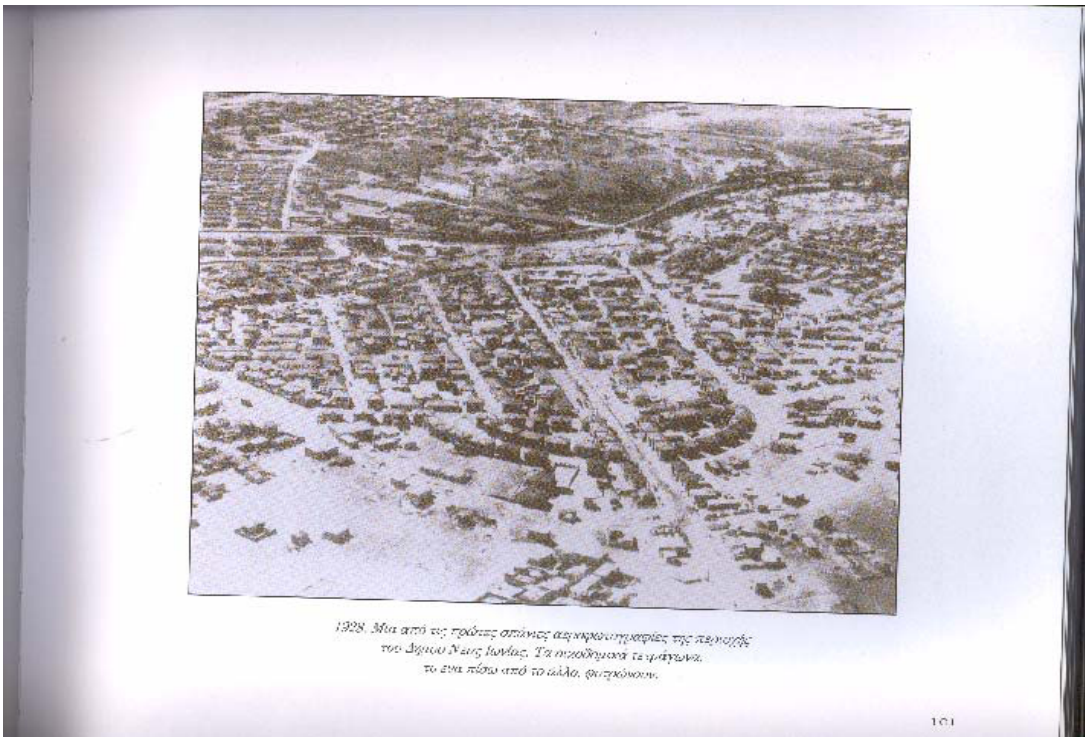
διάστημα 3864 σπίτια που παραχωρήθηκαν τοκοχρεωλυτικά. Ο οικισμός οριοθετήθηκε από τα συνεργεία της ΕΑΠ και διαιρέθηκε σε δύο ζώνες**:** Στον οικιστικό χώρο και στο χώρο των «εργοστασίων και Λατομείων» στην περιοχή της Ελευθερούπολης. Όπου ο Νικόλαος Κυρκίνης ήδη από το 1920 είχε ιδρύσει εργοστάσιο Μεταξουργίας στην περιοχή ,εκμεταλλευόμενος την συγκυρία που πρόσφερε φθηνό εργατικό δυναμικό και με τους ίδιους ταχείς ρυθμούς εφαρμόζει το μεγάλο οικοδομικό του πρόγραμμα της ίδρυσης μιας βιομηχανικής πόλης. Ιδρύει εργοστάσια ηλεκτροπαραγωγής, βαμβακουργίας, ταπητουργίας, ενώ επεκτείνει το αρχικό εργοστάσιο της Μεταξουργίας. Στην βιομηχανική ζώνη της Ελευθερούπολης από την άλλη μεριά, γηγενείς επιχειρηματίες συνεταιρισμένοι με πρόσφυγες επενδύουν στην ευοίωνη προοπτική της ταπητουργίας.

Αυτός ο αρχικός διαχωρισμός του ΕΑΠ στις δύο ζώνες, ακολούθησε τη Νέα Ιωνία σε όλη τη μετέπειτα πορεία της καθώς τελικά η εξέλιξη και η μεταβολή που επήλθε δεν είναι η ίδια στις δύο ζώνες ,ο χώρος είχε αποκτήσει τη δική του ταυτότητα και προμήνυε το δικό του μέλλον.

Τα βιομηχανικά οικόπεδα προσφέρονται με ευνοϊκούς όρους από την ΕΑΠ με σκοπό την προώθηση της βιομηχανικής ανάπτυξης της Ελλάδος και της απασχόλησης των αστών προσφύγων. Βιαστικά άρχισαν να ανοίγονται δρόμοι και να καθαρίζονται κομμάτια γης, γύρω από τη σημερινή Λεωφόρο Ηρακλείου και μεταξύ των οδών Ελευθερίου Βενιζέλου και Σμύρνης, σε μιαν ακτίνα 500 περίπου μέτρων από την ανεγερθείσα αργότερα εκκλησία των Αγίων Αναργύρων. Αυτές οι βιαστικές κινήσεις είχαν σοβαρά αποτελέσματα στην μετέπειτα εξέλιξη της πόλης. Ελάχιστοι ελεύθεροι χώροι, λίγες πλατείες, στενοί δρόμοι. Πολλοί πρόσφυγες στεγάστηκαν σε τρώγλες, εγκαταλελειμμένα λατομεία και στις κοιλότητες των βράχων στα τουρκοβούνια για να μπορέσουν προσωρινά να προστατευθούν. Ουσιαστικά δημιουργείται μία κατάσταση που ακόμα και σήμερα έχει αφήσει αρκετά κατάλοιπα .

Η πλήρης αντίθεση με την εικόνα του γειτονικού Ψυχικού, που τότε κι αυτό, αλλά από άλλη γωνία (της ιδιωτικής εκμετάλλευσης), άρχιζε να αναπτύσσεται. Δεν υπήρχε κανένα πολεοδομικός σχεδιασμός και κανένα πολεοδομικό πρόγραμμα για την περιοχή της Νέας Ιωνίας . Στη γρήγορα εξελισσόμενη Νέα Ιωνία άρχισαν να κτίζονται βιαστικά εκατοντάδες προσφυγικές κατοικίες από την Εταιρεία Αποκαταστάσεως Προσφύγων (Ε.Α.Π.). Το 1934 η Νέα Ιωνία από συνοικία της Αθήνας γίνεται δήμος στον οποίο προσαρτώνται οι συνοικισμοί «ελευθερουπόλεως» «περισσού» και «ινεπόλεως». Το 1934 προσαρτήθηκε επίσης ο συνοικισμός

«κομμάτι Λαζάρου-καναπίτσας» και τελικά ο δήμος ως προς την έκταση του ολοκληρώνεται το 1940 όταν με τη Νέα Ιωνία θα ενωθεί και η Καλογρέζα.

Φώτο Νο 8
Αεροφωτογραφία της Ν. Ιωνίας

Το 1934 εγκρίνεται από το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας το προσφυγικό ρυμοτομικό σχέδιο της Νέας Ιωνίας Η εικόνα της τότε πόλης, όσον αφορά το δομημένο της περιβάλλον ,αποτελείτο καταρχήν από προσφυγικές κατοικίες στον οικιστικό χώρο, οι οποίες χαρακτηρίζονταν από ποικιλομορφία χρωμάτων. Επίσης υπήρχαν πολλές βιοτεχνίες αρχικά μα και βιομηχανίες, ειδικά τα επόμενα χρόνια, στην περιοχή της ελευθερουπόλεως όπου και ως σήμερα αρκετά από τα εργοστάσια παραμένουν ,χωρίς φυσικά να λειτουργούν. Παρατηρούμε τη δημιουργία ενός τόπου στον οποίο το δομημένο περιβάλλον συμπυκνώνει σηματοδοτεί μα και οργανώνει την εξελικτική μορφή του τόπου σηματοδοτεί την μορφή της ανθρώπινης κοινωνίας .

Επιπλέον μέσω της βιομηχανικού αρχιτεκτονικού τοπίου η στατική του δομημένου περιβάλλοντος αποκτά δυναμικότητα και επηρεάζει. Κατά αυτή την πρώτη περίοδο δηλαδή της δημιουργία της Νέας Ιωνίας, η περιοχή χαρακτηρίζεται ως εργατική περιοχή, όπου η κατοικία από την εργασία δεν απέχει, καθώς τουλάχιστον

την συγκεκριμένη χρονική περίοδο η μετακίνηση δεν ήταν εύκολη και καθώς τα μέσα ήταν ελάχιστα. Έτσι ο τόπος αποκτά το δικό του χαρακτήρα, ο οποίος του προσδόθηκε από την ανθρώπινη ομάδα που τον φιλοξένησε. Σχετικά με την αρχιτεκτονική των προσφυγικών κατοικιών, αρχικά οι πρόσφυγες ζούσαν συνήθως σε ένα δωμάτιο, ολόκληρη η οικογένεια, το οποίο ήταν κατασκευασμένο από πλίνθους ή ξύλο αργότερα δημιουργήθηκαν δύο είδη τύπων κατοικίες : *οι τετρακατοικίες* , δύο διαμερίσματα ανά όροφο σε δύο ορόφους και οι *διπλοκατοικίες* όπου έχουμε ένα διαμέρισμα ανά όροφο. Ιδίως όμως στη Νέα Ιωνία αναγείρονται μικρές κατοικίες περί των 27 τμ. η κάθε μια, αρχικά προοριζόντουσαν κυρίως για τους εργάτες της περιοχής στη συνέχεια όμως κατοικήθηκαν εξαιτίας των συνθηκών από οικογένειες.

Αυτού του τύπου η κατοικία που θεωρείται «ελεύθερη» αποτελούνταν από ένα κύριο δωμάτιο και μια κουζίνα καθιστικό και το w.c, επειδή ο χώρος ήταν πολύ μικρός όλα τα πεζοδρόμια της Ελευθερούπολης καταληφθήκαν αυθαίρετα για να επεκταθεί ο ωφέλιμος χώρος . Οι κατοικίες των 40 τ.μ αποτελούντων από ένα μικρό χολ, δύο κύρια δωμάτια και ένα w.c. στις διώροφες κατοικίες υπήρχε εσωτερική σκάλα, κοινή είσοδος και αποχέτευση σε κοινούς βόθρους ,τα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν για τα κτίσματα ήταν κυρίως πέτρα, χωματοπληνθοι και κομμάτια

Φώτο No 9

έτοιμου μπετόν. Τα κουφώματα ήταν καρφωτά και ξύλινα.

Αρχικά οι συνθήκες στέγασης ήταν πού δύσκολες καθώς έπρεπε να

επιτευχθούν κατά τρόπο μαζικό υπό τις ελλείψεις και νερού και φωτισμού και αποχέτευσης.

Το σύνολο των βιομηχανικών οικοπέδων που παραχώρησε η ΕΑΠ σε ενδιαφερόμενους σε όλους τους προσφυγικούς συνοικισμούς ήταν 40. Από αυτά, τα 24 βρίσκονταν στη Νέα Ιωνία και, από τα υπόλοιπα, δύο στην Καισαριανή, εφτά στη Νίκαια, εφτά στον Υμηττό, ένα στο Βύρωνα, ένα στα Ταμπούρια του Πειραιά, ένα στη Δραπετσώνα και ένα στον Πειραιά. Εκτός από ταπητουργεία και υφαντουργεία, που ήταν οι βασικές ενασχολήσεις των προσφύγων, στη Νέα Ιωνία ένα οικόπεδο χρησιμοποιήθηκε για εργοστάσιο ελαστικών, ένα για σοκολατοποιία και ζαχαροπλαστική, ένα για βιομηχανία χρωμάτων και ένα για αγγειοπλαστική. Η ταπητουργία, πάντως εκτός του ότι κατέλαβε το μεγαλύτερο μέρος της βιομηχανικής ζώνης της Ελευθερούπολης, κατέκλυσε και ολόκληρο τον συνοικισμό με εργοστάσια, βιοτεχνίες και οικοτεχνίες. Το υδροφόρο υπόστρωμα της περιοχής και κατά επέκταση η ύπαρξη νερού ευνόησε την εγκατάσταση πολλών βιομηχανιών στην περιοχή .

Το 1929 όμως , θεωρείται πολύ κρίσιμη χρονιά καθώς η διεθνής οικονομική κρίση που επηρέασε ιδιαίτερα την αμερικανική αγορά, η οποία απορροφούσε το 90% της παραγωγής, καθώς και ο συναγωνισμός από τα φτηνότερα περσικά και τούρκικα χαλιά της έδωσαν καίριο χτύπημα στην ταπητουργία και επήλθε κρίση ,μα το χτύπημα αν και θεωρήθηκε μεγάλο δεν ήταν καίριο ώστε να εξαφάνιση τη βιομηχανική ζώνη της Ελευθερούπολης , η οποία επιβίωσε με καθολική στροφή στη βαμβακουργία. Ολόκληρη η βιομηχανική εξέλιξη της Ν. Ιωνίας στηρίχθηκε στα χέρια των Μικρασιατικών προσφύγων. Από χωροθετική άποψη, θα έλεγε κανείς ότι η βιομηχανική ζωή της πόλης κινήθηκε ανάμεσα σε δυο πόλους. Σε εκείνον της βιομηχανικής ζώνης της Ελευθερούπολης, δημιούργημα αποκλειστικά των προσφύγων, και σε εκείνο του αγροκτήματος Περισσού.

Σιγά-σιγά στην πόλη αρχίζουν να δημιουργούνται τράπεζες να ανοίγουν κινηματογράφοι, ειδικότερα στις αρχές τις δεκαετίας του 30 , να ανοίγουν καταστήματα και κέντρα διασκέδασης . Όλα αυτά συνέβησαν αφότου κατά κάποιο τρόπο οι πρόσφυγες είχαν οργανώσει τη ζωή τους όσον αφορά το στεγαστικό και την εργασία τους.

4.2 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ 1941—1960.

Αν και η Νέα Ιωνία παρουσίαζε μία εξελικτική πορεία, η κήρυξη του Ελληνοιταλικού πολέμου και η κατοχή που ακολουθεί επιφέρει πάρα πολλές δυσκολίες για τον τόπο. Στη συνέχεια ακολουθεί η Γερμανική κατοχή, ακολουθούν τα Δεκεμβριανά του 1944 και τελικά η Νέα Ιωνία πλήρωσε πολύ βαρύ τίμημα στον εμφύλιο πόλεμο με πολλούς νεκρούς και μεγάλες απώλειες. Όλες αυτές οι ιστορικές συνθήκες εκείνης της εποχής επιφέρουν πάρα πολλές καταστροφές στον ευρύτερο ελλαδικό χώρο , ουσιαστικά ακόμα και ολόκληρη η Αθήνα σχεδόν καταστρέφεται, τελικά , πρόκειται για μία «νέα Πόλη» που χτίζεται πάνω στα ερείπια του πολέμου και του εμφυλίου. Μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο η έντονη αίσθηση κοινωνικής αναταραχής που ακολούθησε και η κοινωνική αναστάτωση που είχε προηγουμένως δημιουργήσει ενδιαφέρον για τις πόλεις αντικαταστάθηκε από μια αυτάρεσκη αντιμετώπιση περί των πόλεων οι οποίες σιγά – σιγά αρχίζουν να γιγαντώνονται .Στη μεταπολεμική εμπειρική κοινωνιολογία το κεντρικό θέμα που ένωνε τα τμήματα της κοινωνιολογίας ήταν μάλλον η κοινωνική τάξη, παρά η περιοχή η γειτονιά. Παρόλα αυτά την περίοδο μεταξύ 1945-1950 η Νέα Ιωνία γνωρίζει κατακόρυφη ανέλιξη στην βιομηχανία της και τότε είναι που δόθηκε και στην πόλη το όνομα «Μάντσεστερ της Ελλάδος».

4.2.1 ΔΟΜΗΜΕΝΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

Η αναγνωσιμότητα του δομημένου περιβάλλοντος αντικατοπτρίζει πολλές πληροφορίες σχετικά με την πραγματικότητα μιας πόλης, σχετικά με το παρελθόν της , τον παρόν της , την ανάπτυξη της και τα γεγονότα τα οποία την άγγιξαν.

Μια περίοδο δύσκολη για ολόκληρο τον ελληνικό χώρο, τα ιστορικά γεγονότα εκείνης της περιόδου είναι καθοριστικά και ουσιαστικά για ολόκληρη την ανθρωπότητα καθώς μετά τη λήξη τους και υπό την επήρεια του μοντερνισμού αλλάζει ο τρόπος με τον οποίο εκλαμβάνεται και η μορφή του δομημένου χώρου. Η «νεωτερικότητα» θεωρείται από πολλούς σαν μια συγκεκριμένη εμπειρία ζωής σε έναν μοντέρνο κόσμο όπου επικρατούσαν τα παλαιά κοινωνικά ήθη και έθιμα κ αξίες

έχουν παραμεριστεί τα πρώτα δείγματα αυτής της στροφής αρχίζουν να φαίνονται και από τα τέλη αυτής της ιστορική περιόδου, στην Ελλάδα συνέβαλλε και σε σημαντικό βαθμό το μεγάλο κύμα αστυφιλίας που ήταν ένα από τα επακόλουθα της λήξης του εμφυλίου πολέμου.

Η αστικοποίηση, όρος που παραπέμπει στη συσσώρευση πληθυσμού σε συγκεκριμένες περιοχές , πραγματώνεται εκείνη την εποχή σε μέγιστο βαθμό. Η πόλη της Νέας Ιωνίας δεν θα μπορούσε να εξαιρείται ως πόλος έλξης εσωτερικών μεταναστών με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά καθώς πλέον ο τόπος έχει αποκτήσει τη δική του δυναμική, έτσι παρατηρείται και η μετατροπή του τόπου από παράγωγο σε παράγοντα όσον αφορά την μεταβολή της πόλης σε πολλούς τομείς .

Η Νέα Ιωνία αντικατοπτρίζει σε μικροεπίπεδο πόλης τις μεταλλαγές που συμβαίνουν σχετικά τις πόλεις εκείνη την περίοδο σε ολόκληρη σχεδόν την Ελλάδα , ειδικότερα μετά τη λήξη του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου. Σε σχέση με το δομημένο περιβάλλον εκείνης της εποχής καταρχήν να παρατηρήσουμε ότι η πενταετία μεταξύ του 1945-1950 δεν υπήρχαν συνθήκες εξέλιξης ίσα –ίσα που έμειναν όλα ως είχαν, ειδικότερα το χειμώνα μεταξύ του 1941-1942 όπως περιγράφουν μαρτυρίες της εποχής «το κρύο είναι φοβερό, η πόλη μοιάζει με ερειπωμένη καθώς απαγορεύεται η κυκλοφορία , η ανάγκη για μία υποτυπώδη έστω ζεστασιά οδηγεί στην ξύλευση του δάσους της Νέας Φιλαδέλφειας και του Βεϊκου, τα μαγαζιά είναι ερειπωμένα και ουσιαστικά μοιάζει η οποιαδήποτε εξέλιξη να παγώνει». Τα πράγματα αρχίζουν να διαφοροποιούνται από τον δεύτερο μισό της δεκαετίας ,όπου αρχίζουν να δημιουργούνται ακόμα περισσότερα εργοστάσια και το βιομηχανικό τοπίο της πόλης ουσιαστικά αρχίζει να παίρνει μια ολοκληρωμένη μορφή και να βρίσκεται σε κατακόρυφη ανέλιξη. Στη Νέα Ιωνία εκείνη την περίοδο λειτουργούν 500 εργοστάσια μόνο σε σχέση με την κλωστοϋφαντουργία, 7000 άνθρωποι εργάζονται σε αυτά και παράγονται 200000 μέτρα ύφασμα τη μέρα. Η περίοδος του πολέμου σηματοδοτεί τη δημιουργία πολλών μικρών μονάδων, οι οποίες και παρουσιάζουν ανάπτυξη σε αντίθεση με τις μεγάλες μονάδες οι οποίες εκείνη την περίοδο παρουσιάζουν κρίση.

Η Νέα Ιωνία φυσιογνωμικά παραμένει μία βιομηχανική πόλη και συνάμα μια εργατούπολη. Μεταξύ του 1950 και 1960 συντελείται μεγάλη και ουσιαστική πρόοδος όσον αφορά τις δημόσιες συγκοινωνίες, και το οδικό της δίκτυο, γεγονός το

οποίο με τη σειρά του επηρεάζει κατά πολύ την μεταλλαγή της εικόνας της πόλης σε εμπορική **κ**αθώς υπήρχε ήδη η προδιάθεση.

Σημαντικό και ουσιαστικό γεγονός αυτής της πρώτης δεκαετία θεωρείται το πέρασμα του ηλεκτρικού σιδηρόδρομου από την πόλη. Ο ηλεκτρικός έφθασε στη Ν. Ιωνία, το 1956. Στα όρια του Δήμου λειτουργούν τρεις σταθμοί του Ηλεκτρικού σιδηροδρόμου: ο σταθμός Περισσού, ο σταθμός Πευκακίων (Ινέπολη) κι ο σταθμός Νέας Ιωνίας. Με τα χρόνια γίνεται φανερό ότι ο σταθμός δίνει μεγάλη ώθηση στην αγορά της Νέας Ιωνίας και την καθιστά υπερτοπική , πέρα όμως από αυτό το θετικό σημείο για την πόλη, η οποία από κάποιο χρονικό διάστημα και υστέρα αντιμετωπίζει το μεγάλο πρόβλημα της αποβιομηχάνισης , ο ηλεκτρικός σιδηρόδρομος διχοτομεί την Νέα Ιωνία και η ανάπτυξη που θα ακολουθήσει θα είναι άνιση για τη ήδη αποβιομηχανοποιημένη ζώνη .Τα επόμενα χρόνια το εμπορικό κομμάτι της πόλης με άξονα την λεωφόρο Ηρακλείου γίνεται το κέντρο της ανάπτυξης .Τα τελευταία χρόνια όμως και ύστερα από την ανάληψη των Ολυμπιακών αγώνων του 2004 ξεκινούν να γίνονται έργα και στην περιοχή της Ελευθερουπόλεως καθώς εργοστασιακή μονάδα, η οποία φυσικά δεν λειτουργεί, θα παραχωρηθεί για να γίνουν τα γραφεία του οργανισμού «Αθήνα 2004 τα οποία όμως μετά την ολυμπιάδα δημιούργησαν μεγάλο ζήτημα ως προς τη χρήση τους.

Τα προσφυγικά παραμένουν ως κυρίαρχος τύπος κατοικίας τουλάχιστον μέχρι το τέλος της δεκαετίας. Πολύ σύντομα όμως και ως προς το τέλος της δεκαετίας, το μεγάλο κύμα εσωτερικής μετανάστευσης και ουσιαστικά αστυφιλίας, όπου παραμορφώνει ολόκληρη την πρωτεύουσα, δεν αφήνει ανεπηρέαστη και τη Νέα Ιωνία, η οποία πλέον έχει δημιουργήσει αυτή την ταυτότητα της βιομηχανικής εργατούπολης και άρα γίνεται πόλος έλξης μεγάλου κύματος μεταναστών. Τα αποτελέσματα της αστυφιλίας είναι πως κατά κάποιο τρόπο αρχίζει αλλοιώνεται η εικόνα της προσφυγούπολης, η οποία είχε δημιουργηθεί. Με την έλευση του νέου πληθυσμού θα αλλάξει και πάλι η εικόνα της πόλης. Η αλλαγή αυτή θα γίνει εμφανής στις αρχές τις επόμενης δεκαετίας. Ενδιαφέρον πάντως παρουσιάζουν και οι αφηγήσεις για εκείνη την εποχή που καθιστούν τη Νέα Ιωνία ακόμα εξοχικό προάστιο. Παρατίθεται αυτούσιο το κομμάτι που παρουσιάζει τη Νέα Ιωνία ως εξοχικό κέντρο: «μετά το 1948 η κεντρική λεωφόρος Ηρακλείου μετατρέπεται τις Κυριακές σε ένα πραγματικό νυφοπάζαρο, προηγείτο η καταβρεχτήρα του δήμου να κατακαθίσει τη σκόνη και μετά άρχιζε ο μεγάλος περίπατος από τα σουβλατζίδικα

στις παράγκες τις οδού Σμύρνης και την «εβγα» ως το εξοχικό κέντρο το «αμπελάκι» που φάνταζε το βράδυ με τα χρωματιστά του λαμπιόνια μέσα στα δέντρα»
Το 1950 εγκρίνεται το αστικό ρυμοτομικό σχέδιο της Νέας Ιωνίας, με το ρυμοτομικό του 1950 ορίζονται 3 τομείς στους οποίους καθορίζονται οι όροι δόμησης ανάλογα με τα μεγέθη των οικοπέδων, υπάρχει περιορισμός για χτίσιμο μέχρι 3ορόφους και με ύψος 12 μέτρα.

Εντάσσονται πλέον στο ρυμοτομικό του 1950 και περιοχές που δεν περιλαμβάνονταν στο ρυμοτομικό του 1934.

4.3 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ :1961-1975 - Η ΜΕΤΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΙΩΝΙΑΣ.

Η Ν. Ιωνία αποτελεί παράδειγμα ανάπτυξης πόλης που η πολεοδομική και οικιστική της δομή άλλαξε ριζικά. Οι συνοικίες πυκνοκατοικήθηκαν κι η παραδοσιακή διάσταση της γειτονιάς ξεπεράστηκε από την απομόνωση του διαμερίσματος. Ο Δήμος παρουσίασε, με τα χρόνια, έντονη οικιστική ανάπτυξη, χωρίς προβλεπόμενη μελέτη, με αποτέλεσμα τη δημιουργία ιδιαίτερα πυκνοκατοικημένων περιοχών και την έλλειψη ελεύθερων χώρων και πράσινου. Το οικιστικό πρόβλημα έχει πολλές φορές παραβιάσει και εμποδίσει την ανάπτυξη του πολεοδομικού και ρυμοτομικού σχεδιασμού της πόλης . Ένας ακόμη λόγος που η Ν. Ιωνία έχει επιβαρυνθεί ιδιαίτερα, είναι η εσωτερική μετανάστευση αλλά και η εισροή οικονομικών προσφύγων που ελπίζουν σε μια καλύτερη ζωή από το εξωτερικό, η πόλη όμως δεν ήταν έτοιμη να καλύψει τους όρους της προσφοράς και της ζήτησης. Η συνεχής αλλαγή των χρήσεων γης δημιουργεί σημαντικά οικιστικά αλλά και αναπτυξιακά προβλήματα. Η επιρροή του μοντερνισμού είναι πολύ μεγάλη σε βαθμό που το τοπίο μεταβάλλεται ουσιαστικά .Η συγκοινωνία έχει καίριο ρόλο στη μεταβολή της εικόνας της πόλης και σε επίπεδο δομημένου περιβάλλοντος καθώς διχοτομεί την πόλη αλλά και επηρεάζει το οικονομικό τοπίο της. Ήδη από το τέλος της δεκαετίας του 1950 μεγάλο κύμα εσωτερικών μεταναστών καταφθάνει στην πόλη. Η κορύφωση του μεταναστευτικού κύματος επέρχεται στις αρχές τις δεκαετίας όπου αλλάζει κατά πολύ η ανθρωπογεωγραφία της πόλης. Ο τόπος έχει ήδη αποκτήσει τη δική του δυναμική, προσελκύει συγκεκριμένες ομάδες ανθρώπων και μετέπειτα οι συγκεκριμένες ομάδες με τη σειρά τους προσδίδουν και πάλι κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά στον τόπο.

4.3.1 ΔΟΜΗΜΕΝΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ.

Σε αυτή την Τρίτη ιστορική περίοδο συντελούνται οι μεγαλύτερες μεταβολές που τελικά δίνουν στην πόλη σχεδόν την μορφή που έχει και σήμερα. Μέσα σε αυτή την 25ετία οι προσφυγικές κατοικίες αρχίζουν να κατεδαφίζονται και να υψώνονται πολλές πολυκατοικίες . Παρόλα αυτά μέχρι και το 1965 η γειτονιά λειτουργεί ακόμα σε μία αναβαθμισμένη και ποιο εξωραϊσμένη εικόνα της και μέχρι και τότε η ενορία και ο ενοριακός ναός των προσφύγων εξακολουθούν να είναι το κέντρο της ζωής.

Η εικόνα της πόλης θα καταστραφεί ουσιαστικά στις δεκαετίες του 1970 και 1980 όπου ο υψηλός συντελεστής δόμησης (2,8)και η τεράστια δύναμη της αντιπαροχής θα αλλάξουν ριζικά την εικόνα της πόλης . Στις αρχές της δεκαετίας του 1970 η πολυκατοικία έρχεται να εισβάλει δυναμικά. Τα προσφυγικά σπίτια ανταλλάσσονται με διαμερίσματα, δημιουργείται μία διάσπαση του οικιστικού συνόλου που την ακολουθεί και μια διάσπαση της κοινωνική δομής. Η Νέα Ιωνία αρχίζει να χάνει τη φυσιογνωμία όπου είχε μέχρι εκείνη τη στιγμή «οι αγοραστές σπιτιών και διαμερισμάτων με τη μεσολάβηση του εμπόρου, του εργολάβου, του ειδικού (αρχιτέκτονα- μηχανικού)παύουν πλέον να συνδέονται άμεσα με το ίδιο τους το καθημερινό περιβάλλον και συνδέονται έμμεσα με την αγορά».
Η Νέα Ιωνία σε λίγα χρόνια γίνεται η περιοχή με τους περισσότερους ασφαλτοστρωμένους δρόμους, σε βαθμό που θεωρείται ιδανική περιοχή για ποδηλατικούς αγώνες. Την ίδια δεκαετία αρχίζει και η διαμόρφωση της Αλσούπολης ως ξεχωριστής συνοικίας με συγχρόνους όρους δόμησης και μικρό συντελεστή. Λίγο πριν το 1960 στην Αλσούπολη κατοικούσαν μόλις 500 άτομα. Η συνοικία μοιάζει πολύ στον τρόπο που δομείται με τη γειτονική Φιλοθέη, με την οποία και συνορεύει. Την ίδια περίοδο ανεγείρονται και οι προσφυγικές κατοικίες στη Νεάπολη, με αρχιτεκτονικό ρυθμό που προσεγγίζει το μετσοβίτικο και ακόμα και μέχρι σήμερα οι κατοικίες αυτές παραμένουν εκεί δίνοντας μια ιδιαίτερη φυσιογνωμία στην περιοχή. Σημαντικά επιτεύγματα της εποχής είναι και η σύνδεση το 1960 με την ΟΥΛΕΝ. Έτσι λύνεται το μακροχρόνιο πρόβλημα που αντιμετώπιζαν οι κάτοικοι της Νέας Ιωνίας σε σχέση με την ύδρευση τους. Ήδη όλο αυτό το διάστημα είχε αρχίσει η ανοικοδόμηση πολυκατοικιών, χωρίς όρους δόμησης, στα πλαίσια του μοντέρνου κινήματος βάσει του οποίου ανοικοδομήθηκε και ολόκληρος ο ευρωπαϊκός χώρος τη μεταπολεμική περίοδο. Πρόκειται για πολυκατοικίες ομοιόμορφες, άχρωμες που

αλλάζουν ουσιαστικά την εικόνα της πόλης, θεωρούνται όμως η μόνη λύση, τουλάχιστον για εκείνη την εποχή , ώστε να λυθεί το πρόβλημα για εύρεση κατοικία στις χιλιάδες ανθρώπων που κατακλύζουν τις πόλεις και την πόλη φυσικά της Νέας Ιωνίας. Μια εποχή που αρχίζουν οι κοινωνικές αντιθέσεις όλο και ο περισσότερο να αποκρυσταλλώνονται στο χώρο, να παγιώνονται και να εντείνονται . Για ολόκληρη την Ευρώπη, και όχι μόνο, η Μεταπολεμική περίοδος με το «Μοντέρνο κίνημα» γίνεται συνώνυμο σχεδόν με την πολεοδομία και καθοδηγεί την οικοδόμηση ή ανοικοδόμηση και το πως επέρχεται μια νέα εποχή για ολόκληρη την κοινωνία και τον μέχρι τότε τρόπο ζωής.

Η πραγματικά ολοκληρωτική διαφοροποίηση του δομημένου περιβάλλοντος, από κοινωνιολογικής απόψεως, θα επιφέρει σημαντικές αλλαγές στον τρόπο που βιώνεται η καθημερινότητα, με την αποξένωση να κερδίζει όλο και περισσότερο έδαφος και τους ρυθμούς της ζωής να αλλάζουν. Από τη δεκαετία του 1960 και έπειτα από μεταμοντέρνα ρεύματα, που δεν θεωρούσαν το «μοντέρνο κίνημα» ως κατάλληλο οδηγό για την αρχιτεκτονική και κατά επέκταση την πολεοδομία ακόμα και αν οι πόλεις διαμορφώνονται περισσότερο από τις διαδικασίες προσθετικής ανάπτυξης τουλάχιστον τα τελευταία χρόνια. Βέβαια το θέμα του «μοντέρνου κινήματος» και του «μεταμοντέρνου κινήματος» είναι πολυσύνθετο και πολύπλοκο με διαχωριστικές γραμμές που σε κάποιους τομείς εμφανίζονται πολύ ασθενείς και σε πολλές περιπτώσεις με μόνο «όφελος» τις διαμάχες μεταξύ μοντέρνων και μεταμοντέρνων.

Για να επανέλθουμε και πάλι στο πώς μεταβάλλεται η συγκεκριμένη πόλη, να σημειώσουμε πως η ανάπτυξη της Νέας Ιωνίας σε σχέση με το δομημένο της περιβάλλον, αν εξαιρέσουμε την περιοχή της Αλσούπολης, πραγματοποιείται έξω από τα σχέδια. Μεγάλη μεταβολή στο τοπίο της πόλης άρχισε να συντελείται και από την επιβολή της δικτατορίας και ύστερα, όπου το φαινόμενο της αντιπαροχής έφτασε στα ύψη με αποτέλεσμα την ανέγερση μεγάλου αριθμού πολυκατοικιών. Επιπλέον το φαινόμενο της αποβιομηχάνισης είχε αρχίσει ήδη από το 1964 και έπειτα πήρε δραματικές διαστάσεις , με την ανεργία να αυξάνεται κατακόρυφα . Το βιομηχανικό τοπίο της πόλης αρχίζει να μεταβάλλεται καθώς ερημοποιούνται πολλές βιομηχανίες, οι οποίες αριθμούν πλέον μόλις 170.

Με την αποβιομηχάνιση και την απομάκρυνση των μεγάλων εργοστασιακών μονάδων μια νέα εποχή ξεκινά. Αυτό το γεγονός συνεπάγεται όπως η πόλη πρέπει να στρέψει αλλού το βλέμμα της καθώς η αποβιομηχάνιση θεωρείται αναπόφευκτη, σε

συνάρτηση με την έλευση του τρένου στη Νέα Ιωνία ξεκινάει να αναπτύσσεται ο εμπορικός τομέας. Ήδη προς το τέλος της δεκαετίας του 60 λειτουργούν στην πόλη περισσότερα από 1000 εμπορικά καταστήματα. Μετέπειτα η πόλη θα θεωρηθεί μία από τις καλύτερες αγορές υπερτοπικά παρόλο που τα τελευταία χρόνια υπόκεινται σε κρίση εξαιτίας και του υπερπληθυσμού πλέον των καταστημάτων μα και των μεγάλων εμπορικών κέντρων και συνάμα ψυχαγωγικών που δημιουργούνται τύπου MALL..

4.4 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ: 1976-2007

Η απογραφή, του 2001,έδωσε στη Ν. Ιωνία 66.017 κατοίκους, αν και η αύξηση του πληθυσμού δεν θεωρείται σημαντική , καθώς το 1991 ο πληθυσμός άγγιζε τους 60635 εγγεγραμμένους δημότες, και το δημογραφικό πρόβλημα θεωρείται μείζον και στην πόλη της Νέας Ιωνίας, η πόλη έχει αλλάξει μορφή τα τελευταία χρόνια και ακολουθεί τους ρυθμούς και τις εξελίξεις των σημαντικών γεγονότων.

Οι αλλαγές που επιτελούνται και στο δομημένο περιβάλλον και στην κοινωνική δομή είναι σημαντικές και ουσιαστικές, η πόλη της Νέας Ιωνίας ακολουθεί και αυτή με τη σειρά της τις εξελίξεις του σύγχρονου κόσμου. Σημαντικό γεγονός της εποχής και η κατάρρευση της ΕΣΣΔ όπου πολλοί οικονομικοί πρόσφυγες καταφθάνουν και στην Νέα Ιωνία.

Το βιομηχανικό πρόσωπο της πόλης είναι πλέον παρελθόν και αν καταγράφεται έντονα η ιστορία της πόλης αυτό συμβαίνει μέσω της αρχιτεκτονική της κληρονομιάς. Μεγάλη κρίση και καταλυτική ξεκινάει το 1980, όταν η ψήφιση νόμων καθόλου ευνοϊκών για τη βιομηχανία και η απελευθέρωση εκ νέου των εισαγωγών οδήγησε στη σταδιακή, και ολική σχεδόν, αποβιομηχάνιση της Ν. Ιωνίας και γενικότερή της Ελλάδος. Ως αποτέλεσμα παρουσιάστηκε η στροφή προς τον τριτογενή τομέα, με αποτέλεσμα η Ν. Ιωνία να γίνει ένα τεράστιο εμπορικό κέντρο.

4.5 ΤΟ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟ ΤΟΠΙΟ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΕΠΟΧΗΣ

Η Νέα Ιωνία αλλάζει πρόσωπο και οι προσφυγικοί οικισμοί παίρνουν τη θέση τους στην ιστορία της αρχιτεκτονικής και της πολεοδομίας. Τα βιομηχανικά κτίρια επί πλέον στη Νέα Ιωνία συνιστούν μια ακόμα εκφραστική πτυχή της αρχιτεκτονικής της φυσιογνωμίας. Η διττή αρχιτεκτονική κληρονομιά της του προσφυγικού και βιομηχανικού παρελθόντος της έχει ήδη αναγνωριστεί. Το αρχιτεκτονικό και πολεοδομικό τοπίο της πόλης αλλάζει, και η πόλη καθίσταται πλέον ένα μεγάλο εμπορικό κέντρο με συνέπεια να διαμορφώνεται η αγορά μέσω και νέων κτιρίων τα οποία προσφέρονται για εμπορική χρήση αλλά και να δημιουργούνται νέα μεγάλα εμπορικά κέντρα ή πολυκαταστήματα.

Κέντρο της εμπορική δραστηριότητας θεωρείται η περιοχή κατά μήκος της λεωφόρου Ηρακλείου. Ουσιαστικά η Νέα Ιωνία αναπτύσσεται ταχύτερα από την πλευρά όπου την διασχίζει η Λεωφόρος Ηρακλείου. Από την άλλη πλευρά του σταθμού με το εγκαταλελειμμένο βιομηχανικό τοπίο παρεμβάσεις ουσιαστικές θα μπορούσαμε να πούμε πως συνέβησαν με την ανάληψη των ολυμπιακών αγώνων του 2004 από την Ελλάδα, όπου το εργοστάσιο «Μουταλάσκη» παραχωρείται στον οργανισμό Αθήνα 2004. Η Νέα Ιωνία καθίσταται ολυμπιακός δήμος και σε αυτό το σημείο έχουμε και την ανάπλαση του σταθμού της Νέας Ιωνίας και παρεμβάσεις , όχι βέβαια ουσιαστικές , στη βιομηχανική ζώνη της Ελευθερούπολης . Καθώς η Νέα Ιωνία γίνεται εμπορική πόλη ,την δεκαετία του '80, και στο πλαίσιο της ταχύτατης εξέλιξης της Ν. Ιωνίας στον Εμπορικό τομέα, ιδρύθηκαν και τα δύο μεγαλύτερα συγκροτήματα καταστημάτων, το πρώτο στη διασταύρωση της λεωφόρου Ηρακλείου με την 28ης Οκτωβρίου, το "Ionia Center" και το δεύτερο, τη δεκαετία του 90, στη διασταύρωση της Ηρακλείου με την Αδριανού, το "Ionia 2000".

Προκειμένου να ανεγερθεί το Ionia Center χρειάστηκε να κατεδαφιστούν τα παλιά κτίρια του ΜΙΡΟΥΑΡ. Το "Μιρουάρ" ήταν ένας χώρος που πριν από τον πόλεμο είχε συνδεθεί με τη διασκέδαση των νέων της πόλης. Στο διάστημα της Κατοχής είχε εγκατασταθεί εκεί Ιταλική φρουρά (καραμπινερία) και μετά τον πόλεμο λειτουργούσαν διάφορες βιοτεχνίες της πόλης .Το συγκεκριμένο κομμάτι γης με το δικό του τρόπο και με τις χρήσης που έχει αλλάξει αντικατοπτρίζει διαφορετικές στιγμές στις ιστορίας της πόλης και γεγονότα σημαντικά που συνέβησαν. Τη δεκαετία του ΄80 και συγκεκριμένα το 1984 καθορίζονται οριστικά 2 ζώνες (ΒΙΟΠΑ)

για την εγκατάσταση μη οχλούσων βιομηχανιών , η μία ζώνη είναι αυτή της Ελευθερούπολης και η άλλη αυτή στον Περισσό, η οριστικοποίηση των 2 ζωνών συμβαίνει σε μια εποχή που ήδη ο τομέας αυτό ς έχει υποστεί ανεπανόρθωτη κρίση.

Οι ραγδαίες συνθήκες οικοδόμησης τις τελευταίες δεκαετίες δημιουργούν συνθήκες συμφόρησης, η δημιουργία πολλών καταστημάτων προσθέτει καθημερινά πολλούς επισκέπτες στην πόλη μα και πάρα πολλά αυτοκίνητα και έτσι το κυκλοφοριακό , έστω και με την ύπαρξη του ηλεκτρικού σιδηροδρόμου, καθίσταται ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα. Το τοπίο της πόλης μεταβάλλεται ουσιαστικά και με το κλείσιμο των ρεμάτων που την διέσχιζαν και κυρίως τον ποδονίφτη και ενώ τότε η συγκεκριμένη κίνηση θεωρείται σχεδόν στοιχείο προόδου . Η σημερινή οικολογική συνείδηση δεν το αποδέχεται καθώς οι επιπτώσεις στο περιβάλλον ήταν μεγάλες .Τα έργα κάλυψης του ποδονίφτη εγκαινιάζονται το Δεκέμβριο του 1974.Επάνω από το ποτάμι σχεδιάστηκε η νέα λεωφόρος της Νέας Ιωνίας, η λεγόμενη Λεωφόρος Βυζαντίου. Την ίδια εποχή κατεδαφίζεται η γνωστή «Μεταξουργία» στο ίδιο σημείο ανεγείρεται το κεντρικό κτίριο του ΚΚΕ , γνωστό και ως «σπίτι του λαού». Τη δεκαετία του 1980 ο πληθυσμός της Νέας Ιωνίας έχει φτάσει πλέον τους 52000 . Οι προσφυγικοί συνοικισμοί τα μικρά κτίσματα και τους ασβεστωμένους τοίχους, τις μικρές αυλές, τα δυο μικρά δωμάτια που εξυπηρετούσαν μια ολόκληρη οικογένεια, έδωσαν την θέση τους σε μεγάλες σύγχρονες πολυκατοικίες. Οι συνοικίες πυκνοκατοικήθηκαν κι η παραδοσιακή διάσταση της γειτονιάς ξεπεράστηκε από την απομόνωση του διαμερίσματος πόλη είχε πάρει πλέον τη μορφή μεγαλούπολης η οποία αντιμετώπιζε τα σύγχρονα προβλήματα της εποχή της.

Πολλά και σημαντικά είναι τα προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα ο Δήμος της Ν. Ιωνίας. Η έλλειψη οργάνωσης και προσεκτικού σχεδιασμού, δημιούργησαν συσσωρευμένα προβλήματα που βασανίζουν ακόμη και σήμερα την πόλη. Ο Δήμος παρουσίασε, με τα χρόνια, έντονη οικιστική ανάπτυξη, χωρίς προβλεπόμενη μελέτη, με αποτέλεσμα τη δημιουργία ιδιαίτερα πυκνοκατοικημένων περιοχών και την έλλειψη ελεύθερων χώρων και πράσινου. Μετά από πάρα πολλές δεκαετίες το 1985 παραδίδεται η μελέτη για το Γενικό πολεοδομικό σχέδιο της πόλης το οποίο εγκρίνεται τελικά ύστερα από μια δεκαετία με την 74429/4952 απόφαση δημοσιεύεται στο ΦΕΚ 662/27-11-1996, το οποίο Γ.Π.Σ τίθεται αμέσως υπό αναθεώρηση ,καθώς από τη μελέτη του μέχρι την έγκριση του παρεμβάλλεται μία δεκαετία.(το ΓΠΣ εκπονήθηκε στα πλαίσια κατευθύνσεων του ρυθμιστικού της

Αθήνας σύμφωνα με το Ν.1515/85)Σύμφωνα με το θεσμοθετημένο ΓΠΣ δημιουργούνται 16 πολεοδομικές ενότητες –γειτονίες, 3 ζώνες άλλης χρήσης πλην κατοικίας, ζώνη πρασίνου και ελευθέρων χώρων , χώροι εκπαίδευσης και πρόνοιας , υγείας, αθλητισμού και 2 ζώνες ΒΙΟΠΑ Το οικιστικό πρόβλημα έχει πολλές φορές παραβιάσει και εμποδίσει την ανάπτυξη του πολεοδομικού και ρυμοτομικού σχεδιασμού.

Μια ανάσα δίνεται στην πόλη η οποία υποφέρει εξαιτίας της έλλειψης πράσινου και των ελεύθερων χώρων και όλων των παραπάνω που προαναφέραμε. Το 1990 το τότε δημοτικό μειώνει τον συντελεστή δόμησης από 2,8 σε 2,0. Το 1991 ο πληθυσμός της πόλης έχει φτάσει τους 62000, με το εμπορικό στοιχείο να ανθίζει και να βρίσκεται σε ένα πολύ θετικό στάδιο, η τελευταία δεκαπενταετία βρίσκει την πόλη να παραμένει με το εμπορικό στοιχείο να κυριαρχεί, με το να δημιουργούνται συνεχώς νέες πολυκατοικίες. Ακόμα και σήμερα μία απλή βόλτα στην πόλη κάνει αμέσως φανερό το πόσα πολλά πολυώροφα κτίρια δημιουργούνται, ίσως αρχιτεκτονικά να παρουσιάζουν μια αρκετά καλύτερη εξωτερική όψη από τις πολυκατοικίες τις δεκαετίας του 60 και του 70, παρόλα αυτά συνεχίζεται η απομόνωση του ανθρώπου στα σύγχρονα διαμερίσματα .

Τα τελευταία χρόνια διενεργούνται στην πόλη έργα που σχετίζονται με τη διαμόρφωση των δρόμων , είτε σε ήπιας κυκλοφορίας, είτε σε πεζοδρομήσεις και σε δημιουργία πλατειών .Σε γενικές γραμμές το κυκλοφοριακό παραμένει ένα από τα μείζονα προβλήματα στην πόλη , δίνεται έμφαση στο να δημιουργηθούν έργα τα οποία θα αλλάξουν κατά το δυνατόν την εικόνα της πόλης. Παρόλα αυτά να σημειώσουμε πως η Νέα Ιωνία παραμένει μια πόλη με ένα ιδιαίτερο αρχιτεκτονικό τοπίο , ή καλύτερα θα μπορούσαμε να πούμε πως εσωκλείει πολλά και διαφορετικά αρχιτεκτονικά τοπία, τα οποία είτε είναι απομεινάρια του παρελθόντος τα οποία υπενθυμίζουν την ιστορία της, είτε ακόμα και σήμερα παραμένουν ζωντανά θυμίζοντας μια άλλη εποχή και έχοντας ακόμα κάποια ζωντανά δείγματα του τι εστί γειτονιά.

Κάνοντας μια βόλτα στην πόλη, μπορούμε να δούμε από τη μια πλευρά υπερσύγχρονα κτίρια , πολυκαταστήματα , πολυώροφες και καινούργιες πολυκατοικίες και από την άλλη μια βιομηχανική ζώνη σχεδόν νεκρή πλέον , ή ακόμα και να συναντήσουμε γειτονιές στις οποίες επικρατούν οι προσφυγικές κατοικίες. Παρατηρούμε δηλαδή πως πρόκειται για μια πόλη με πλούσιο αρχιτεκτονικό τοπίο το οποίο, αν εξαιρέσουμε την περιοχή της Αλσούπολης, η οποία

έχει ακόμα και σήμερα συντελεστή δόμησης 1.0, δεν στηρίχθηκε σε κανένα θεσμοθετημένο πολεοδομικό σχεδιασμό μέχρι και το 1996 , με απόρροια ποικίλων προβλημάτων όπως προαναφέραμε.

Παρόλα αυτά και σύμφωνα με άρθρο της εφημερίδας «Καθημερινή» στις 04-07-06 σχετικά με τα ακίνητα αναφέρεται ότι σταθερά υψηλά στις προτιμήσεις των αγοραστών κατοικίας παραμένει η περιοχή της Νέας Ιωνίας, καθώς η ύπαρξη σταθμού ΗΣΑΠ εξακολουθεί να αποτελεί το σημείο αναφοράς του δήμου. Μάλιστα, μεσίτες που δραστηριοποιούνται στην περιοχή αναφέρουν την εκτέλεση έργων ανάπλασης στην περιοχή, όπως πεζοδρομήσεις και εξωραϊστικά έργα, ιδίως κοντά στο σταθμό ΗΣΑΠ. Στο σημείο αυτό εντοπίζονται και τα ακριβότερα ακίνητα της Νέας Ιωνίας, ακριβώς λόγω των προσβάσεων που προσφέρονται , τα φθηνότερα ακίνητα βρίσκονται στις προσφυγικές κατοικίες, στα σύνορα με την Καλογρέζα. Στη Νέα Ιωνία αγοράζουν συνήθως άνθρωποι της περιοχής και κυρίως νέα ζευγάρια, τα οποία στρέφονται σε νέες κατασκευές, από 80 έως και 90 τ.μ. Πάντως, η προσφορά νέων διαμερισμάτων είναι σημαντική, καλύπτοντας σε κάθε περίπτωση τη ζήτηση, καθώς πολλοί ήταν οι κατασκευαστές που απέκτησαν κάποιο οικόπεδο προς ανάπτυξη σε εκείνη την περιοχή.

Γενικά θα μπορούσαμε αν πούμε πως πρόκειται για μια πόλη που γράφει μέσω του χώρου την ιστορία της υπόκεινται σε μεταβολές που ο ίδιος ο τόπος είχε την προδιάθεση να δημιουργήσει ή απλώς έπρεπε να συμβούν καθώς δεν υπήρχαν άλλες επιλογές αφότου οι παράγοντες ήταν εξωτερικοί. Οι μεταλλαγές που συμβαίνουν στην συγκεκριμένη πόλη, και όχι μόνο, οι κοινωνικές, επιπλέον, διαφοροποιήσεις αλλά και οι χωρικές δομές τις οποίες παράγουν ή/και αναπαράγουν είναι τόσο στενά συνυφασμένες έτσι ώστε τα όρια μεταξύ αιτίου και αιτιατού να είναι δυσδιάκριτα, καθώς τελικά ο παράγοντας και το παραγόμενο εναλλάσσουν τις θέσεις τους σε τέτοιο βαθμό που καθίσταται αδύνατη η ολική διαφοροποίηση τους παρά μόνο σε πολύ συγκεκριμένες χρονικές περιόδους που θα μπορούσαμε να ψάξουμε τους παράγοντες των μεταβολών, ή να παρατηρήσουμε τα παραγόμενα τίνος αποτέλεσμα μπορεί να είναι.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Κυριόπουλος Γ., «Οι πολιτικές υγείας και ασφάλισης στην Ελλάδα υπό το πρίσμα των διεθνών εξελίξεων στην περίοδο του Μεσοπολέμου» στο ΕΣΔΥ, «Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και η εποχή του. Δημόσια υγεία και κοινωνική πολιτική», Πρακτικά συνεδρίου

Μιχαηλίδης Ι., «Χείρα βοηθείας» στο «Κοινωνία των Εθνών. Προάγγελος του ΟΗΕ», Ιστορικά Ελευθεροτυπίας

Νάσκος Περράκης, Μ., Δικαιώματα και υποχρεώσεις στα πλαίσια της Σύμβασης της Γενεύης του 1951 για το καθεστώς των προσφύγων: Γενική θεώρηση, περιοδικό Κοινωνική Εργασία, τεύχος 26, Αθήνα, 1992

Πελαγίδης Σ., Προσφυγική Ελλάδα (1913-1930). Ο πόνος και η δόξα, Αφοι Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2003.

Τσαγκρής Β., «Αρχιτεκτονική και πολεοδομική εξέλιξις εν Ελλάδι κατά τον πρώτο αιώνα της ελευθερίας της», Τεχνικά Χρονικά, 1-10-1939

Mazower M., Θεσσαλονίκη. Πόλη των φαντασμάτων, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2006.